

Rodinný archiv toskánských Habsburků Pramen k historii řádu Svatého Štěpána

Eva Gregorovičová

I. Z historie Řádu rytířů svatého Štěpána, papeže a mučedníka

Archivní celek toskánských Habsburků pocházející z období vlády pobočné větve habsbursko-lotrinského rodu v Toskánském velkovévodství (1737, resp. 1765–1859), který se dnes po složitých peripetiích nalézá v Národním archivu (dřívějším Státním ústředním archivu),¹ uchovává celou řadu archivních materiálů, které mohou přispět k rozšíření znalostí o bohaté historii řádu svatého Štěpána. Nalezenou archivní dokumentaci k dané problematice můžeme systematicky rozdělit na část, která se týká historie řádu, jeho organizace, struktury a činnosti. Tyto archiválie – v podstatě se jedná o jednotliviny – však představují jen menší část vyhledaných písemností. Z hlediska využití nemají velkou dokumentační hodnotu pro prohloubení poznání historického fenoménu jakým řád sv. Štěpána bezesporu byl. Lze je charakterizovat jako jistou formu duplicitního materiálu k nesmírnému dokumentárnímu bohatství, které je soustředěno především ve Státním archivu v Pise, tedy v sídle řádu, a ve Státním archivu ve Florencii.

¹ Národní archiv (NA) uchovává fond Rodinný archiv toskánských Habsburků (RAT), který je rozdělen na 13 fondových částí. Jedná se o dokumentaci toskánských velkovévodů: 1. RAT, Petr Leopold; 2. RAT, Ferdinand III.; 3. RAT, Leopold II.; 4. RAT, Ferdinand IV.; o písemnosti arcivévodů: 5. RAT, Ludvík Salvátor; 6. RAT, Jan Orth; 7. RAT, Josef Ferdinand, syn Ferdinanda IV.; dále o kartografickou kolekci, sbírku listin, soubor fotografií, grafiky a tisků: 8. RAT, Sběrka listin a diplomů; 9. Sběrka map a plánů; 10. RAT, Sběrka fotografií, grafiky a tisků; a jako poslední následují sekce vzniklé ze správní činnosti: 11. RAT, Zastupitelské úřady; 12. RAT, Toskánská pensijní likvidatura; 13. RAT, Administrace toskánských statků v Čechách.

Větší část archivní dokumentace pražského fondu se vztahuje k pozemkovému vlastnictví řádu sv. Štěpána, totiž svatoštěpánským statkům, jejich správě, vztahu mezi korunními, státními a svatoštěpánskými majetky, k jejich pronájmu, nákupu, k jejich výnosům a produktivitě, k jejich popisu, atd. Tyto archiválie lze rozdělit na písemnosti a na materiály kartografické a obrazové.

I když si tento příspěvek neklade za cíl zabývat se dějinami řádu,²

² Článek s analýzou pramenů k dějinám svatoštěpánského řádu z Rodinného archivu toskánských Habsburků byl vypracován v italské verzi jednak pro vystoupení na sympoziu nazvaném „La Boemia e l'Ordine di Santo Stefano” („Čechy a řád svatého Štěpána”), které se konalo dne 20. května 2005 na půdě Italského kulturního institutu v Praze a jednak jako příspěvek do sborníku z konference. Organizátory této významné kulturně-historické akce byly Istituto Italiano di Cultura di Praga, Istituzione dei Cavalieri di S. Stefano, Dipartimento di Scienze della politica dell'Università di Pisa a Národní archiv. Konference byla zaměřena především na objasnění vztahu řádu a české šlechty na základě dochované archivní dokumentace ve fondech Státního archivu v Pise. Dále se podrobně zabývala využitím české archivní dokumentace k svatoštěpánskému řádu, dochované v Národním archivu v Praze, zachycené v italské historiografii a rozbořem pramenů z RAT pro rozšíření povědomosti o historii řádu ve světle této toskánské dokumentace. Na sympoziu se svými relacemi vystoupili významní činovníci nadace pro zkoumání historie řádu se sídlem v Pise, tj. „Istituzione dei Cavalieri di Santo Stefano di Pisa”, dále profesori univerzity v Pise, kteří se dlouhodobě zabývají historií řádu a za Národní archiv vystoupila správkyň fondu Rodinný archiv toskánských Habsburků. Všechny příspěvky pak byly publikovány v prestižním sborníku, který vyšel pod názvem „Atti del convegno La Boemia e l'Ordine di Santo Stefano” v Pise v prosinci 2005. Obsahuje následující články doplněné barevnými obrazovými přílohami: Coppini, Romano P. I Lorena fra Boemia. L'uso della documentazione ceca nella storiografia italiana. Tamtéž, s. 7–16; Bernardini, Rodolfo. Il ruolo dell'Ordine di S. Stefano nella Toscana granducale e la sua importanza nella storiografia coeva. Tamtéž, s. 17–28; Barsanti, Danilo. Fra Pisa e Boemia. Ordine di S. Stefano in Boemia. Tamtéž, s. 29–59 + barevné přílohy vývodů přijímaných českých šlechticů; Gregorovičová, Eva. L'archivio familiare degli Asburgo Lorena a Praga: una fonte per la storia dell'Ordine di S. Stefano. Tamtéž, s. 61–81, barevné přílohy dokumentů z RAT; Marrara, Danilo. La natura giuridica delle ammissioni per giustizia all'Ordine dei cavalieri di S. Stefano. Tamtéž, s. 83–90.

Sborník lze nalézt v knihovně Národního archivu. Vzhledem k tomu, že v naší historické produkci zastává řád mizivé místo, považují příspěvky ze symposia za naprosto objevnou matérii ke studiu řádů a kongregací v českých zemích.

spíše předpokládá profesionální zájem mnohých badatelů o prameny k analyzovanému tématu, jež se nacházejí uvnitř tak významného a vzácného rodinného archivu, který dodnes nebyl z tohoto aspektu zkoumán,³ přesto bude ku prospěchu věci připomenout si v krátkosti nejdůležitější informace objasňující vznik, funkci a činnost této vojenské řehole, jež se stala nástrojem mocenské politiky jak Medicejských, tak toskánských velkovévodů z habsbursko – lotrinského rodu.

Počátky Svatého vojenského a rytířského řádu svatého Štěpána, papeže a mučedníka⁴, jsou úzce spojeny s vládou ambiciózního toskánského vévody Cosima I. z rodu Medici, který byl jako osmnáctiletý mladíček v roce 1537 po zavraždění vévody Alessandra de' Medici zvolen florentskou radou 48 na toskánský trůn. Právě Cosimovi se podařilo velice rychle konsolidovat situaci v zemi a soustředit veškerou moc ve svých rukou, úspěšnými válečnými akcemi získal další toskánská území a v roce 1555 dobytím Sieny zničil největšího soupeře florentského státu. Vnitřní války o vytvoření kompaktního medicejského vévodství na pevných základech a turecká expanze přivedly Cosima na myšlenku vytvořit náboženský, rytířský, vojenský a námořní řád, který by představoval účinný nástroj k hájení zájmů státu a k vytvoření nové vládnoucí toskánské třídy, absolutně věrné medicejské dynastii.⁵ Své záměry Cosimo zformuloval

³ Až dosud nebyl proveden žádný průzkum a soupis materiálu z pražského toskánského archivu vztahující se k historii řádu svatého Štěpána, přestože lze nalézt jisté odkazy na archiválie z RAT k tomuto tématu v odborné literatuře či jejich publikaci v edicích. Tyto citace však vznikaly jako „vedlejší produkt“ při různorodém průzkumu pražského fondu. Viz následující poznámky.

⁴ K historii řádu „Il Sacro Ordine Militare di Santo Stefano Papa e Martire“ např. Bernardini, Rodolfo. *L'Istituzione dei cavalieri di Santo Stefano. Origine, sviluppo, attività*. Pisa 2005, 200 s. K organizaci řádu např. Barsanti, Danilo. *Organi di governo, dignitari e impiegati dell'Ordine di S. Stefano dal 1562 al 1859*. Pisa 1997, 248 s. *Edice dokumentů k dějinám konventu řádu a jeho vzdělávací činnosti* srov. *I priori della chiesa conventuale dell'Ordine di Santo Stefano e provveditori dello studio di Pisa a cura di Marrara, Danilo*. Pisa 1999, 216 s.

⁵ Viz úvod k faksimilové edici řádových statut *Statuti dell'Ordine dei Cavalieri di S.to Stefano...* editor Bernardini, Rodolfo. Pisa 1994, s. III.

v nedatovaném pamětním spise.⁶ V něm vyložil nezbytnost uvést v život taková opatření převážně vojenského charakteru, která povedou, zjednodušeně řečeno, k založení vojenského rytířského řádu, jehož hlavním úkolem měl být boj proti nevěřícím. Dalším krokem mělo být zformování elitního jízdního sboru – kavalérie, a konečně vytvoření námořní flotily, která by účinně sloužila toskánskému státu.⁷ Založit po tridentském koncilu, omezujícím mimo jiné svým nařízením prodej církevních statků a obročí, nový rytířský řád na křesťanských základech, nebylo vůbec jednoduché. Ale pro španělsky orientovanému Cosimovi se podařilo díky turecké hrozbě získat na svou stranu papeže. Mladý toskánský panovník neponechal nic náhodě. Svým konáním eliminoval každou překážku, která směřovala k neúspěchu jeho projektu založit nový řád. Dne 20. září 1561 předal Averardu Serristorimu, svému vyslanci v Římě, instrukce, jak postupovat při jednání se Svatým otcem. Ústředním bodem Cosimovy diplomatické taktiky se stalo prohlášení, že je připraven použít svých vlastních statků a pozemků pro zabezpečení majetkových poměrů své nové „řehole“. Krátce nato tlumočil Serristori rozhodnutí toskánského vévody papeži Piovi IV. Ten po mírném váhání dne 1. října téhož roku vydal breve „Dilecto Filio“, jímž dal Cosimovi povolení k založení řádu. Papežské breve bylo bez prodlení přivezeno Onofriem Camaianim, sekretářem medicejského vyslance v Římě, do Florencie. V následujících týdnech pověřil panovník Francesca Vintu, Lelia Torelliho a Benedetta Varchiho přípravou statut nového řádu tak, aby je mohl schválit papež.⁸

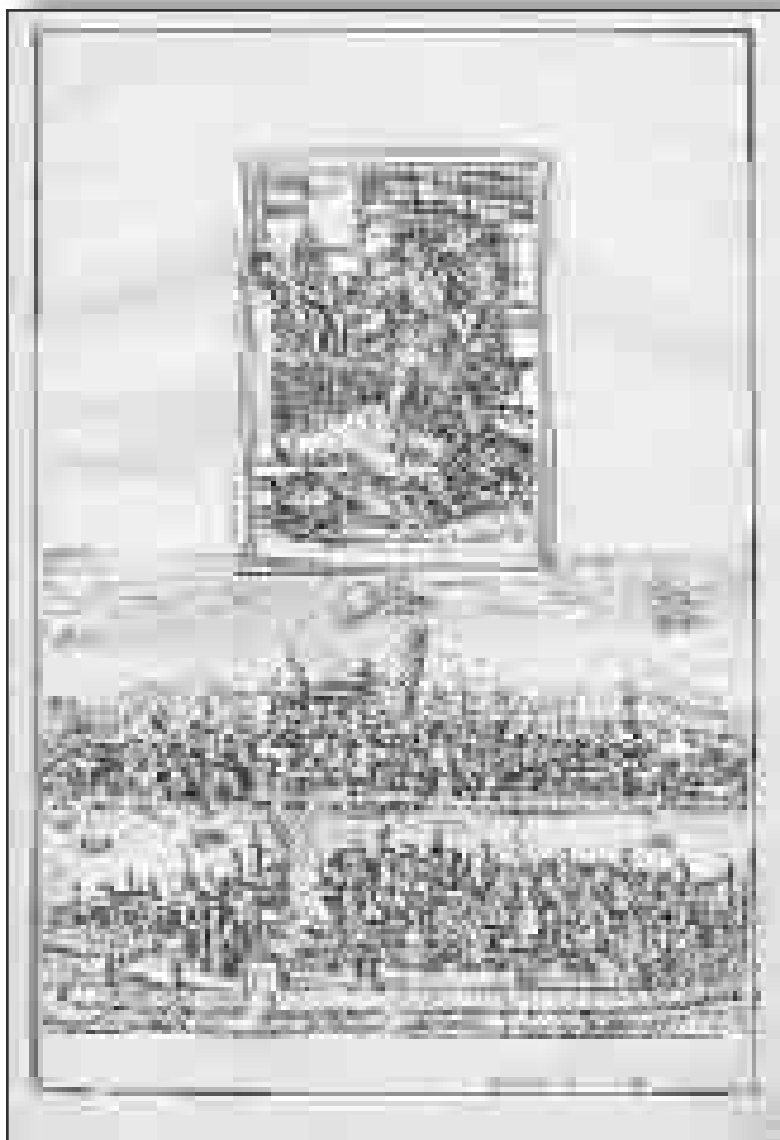
⁶ Autograf pamětního zápisu byl sepsán podle okolností krátce po dobytí Sieny. Záznam „*Memoria di 3 cose da eseguirsi per noi el duca di Fiorenza e non possedendo da lasciarla per ricordo a chi ci succederà sendo l'onore e la grandezza el comodo delli stati pensato molto tempo farsi*” je uložen ve Státním archivu ve Florencii (Archivio di Stato di Firenze, dále jen ASFi) ve fondu Mediceo, 327, fol. 7r–8v. Text byl také publikován viz Bernardini, R. *L'Istituzione dei cavalieri...* I. c., příl. 1, s. 53–56.

⁷ Angiolini, F. *Politica, società e organizzazione militare nel principato mediceo: a proposito di una „memoria” di Cosimo*. In: *Società e storia*, IX, 1963, 31, s. 4.

⁸ Bernardini, Rodolfo. *L'Istituzione...* I. c., s. 2.



Nařízení velmistra řádu svatého Štěpána, kterým byl tehdejší toskánský velkovévoda z habsbursko – lotrinského rodu Petr Leopold, pozdější císař Leopold II., z 2. listopadu 1774 o pronájmu statků Vaiano a Badia di S. Savino. NA, RAT, Petr Leopold, inv. č. 12, fol. 62r.

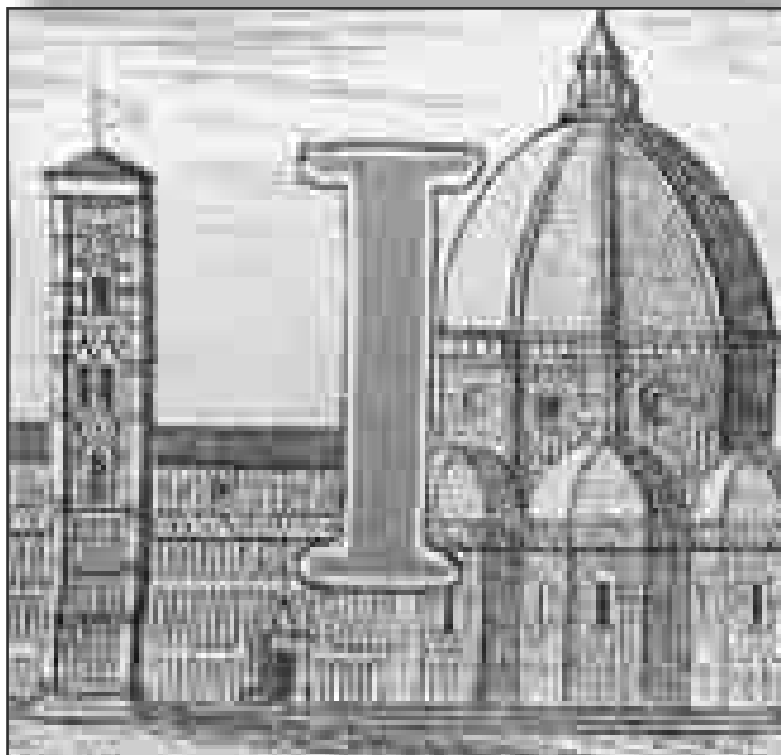


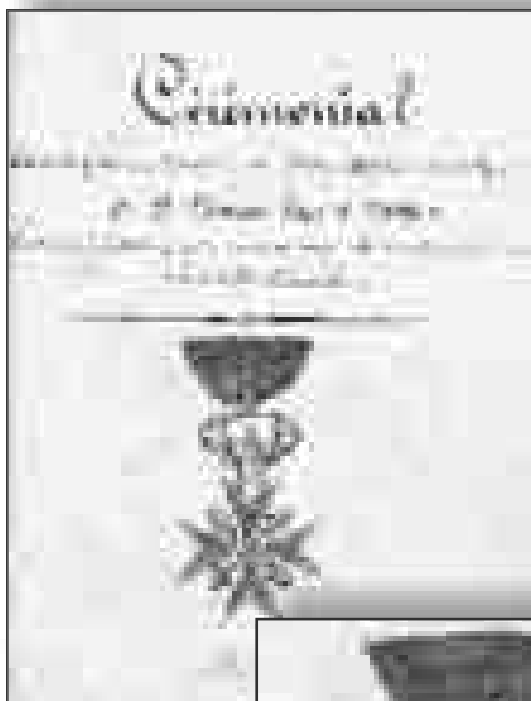
*Innocente Pasquinucci: Smrt papeže Štěpána a veduta Pisy, sídla řádu.
Titulní list z rukopisu „Ordini per vestir l'abito di S. Stefano Papa e Martire“,
s. d., NA, RAT, Leopold II., sign A/11.*



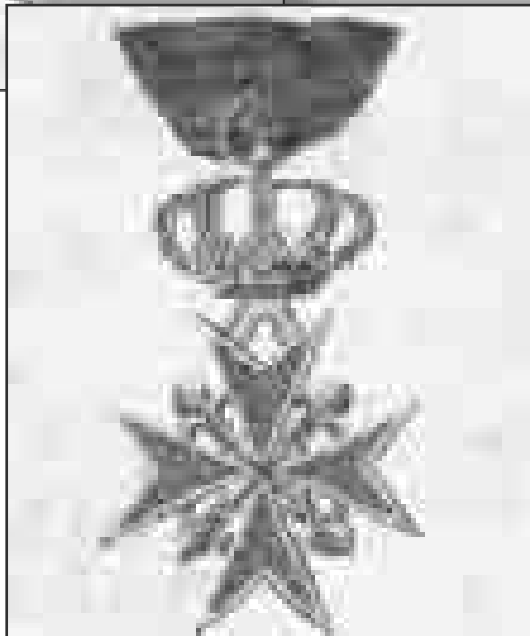


Innocente Pasquinucci: pohled na Florencii. Ilustrace z rukopisu „Ordini per vestir l'abito di S. Stefano Papa e Martire“ k části o přijetí kaplanů a kněží do svatoštěpánského řádu. NA, RAT, Leopold II., sign A/11, fol. 11r.





**Vyobrazení
svatoštěpánského
řádového kříže
v rukopise
„Cérémonial
pour la Réception
des Chevaliers
de l'Ordre de
St. Etienne“ z roku
1852. NA, RAT,
Leopold II.,
sign. A/17.**



Jako jejich předloha měly sloužit, podle Cosimova pamětního spisu, regule řádu svatého Jana Jeruzalémského nebo-li řádu Maltézských rytířů, upravené v některých aspektech podle předpisů současných novějších rytířských řádů. Na počátku roku 1562 byla statuta předána do Říma, kde je přezkoumal kardinál Giovan Battista Cicada. Vzhledem k tomu, že byla shledána vyhovujícími, papež Pius V. statuta nového řádu potvrdil a schválil bulou „His quae” vydanou 1. února 1562.⁹

Dne 15. března téhož roku posvětil papežský nuncius msgre Cornaro při slavnostním obřadu konaném v primasovském chrámu v Pise nový řád a vysvětil vévodu Cosima I. Medicejského velmistrem řádu nové „řehole”, která byla podřízena benediktýnským regulím, s právem jmenovat rytíři všechny osoby, které jsou toho hodny. Velmistrem svatoštěpánského řádu měl být podle papežského rozhodnutí vždy jen toskánský panovník. Během let byla samozřejmě statuta řádu doplňována podle měnících se potřeb rytířské organizace a zaměření řádu a dočkala se řady vydání. K poslednímu publikování statut tiskem po úpravách odrážejícím hlubokou reformu řádu došlo v roce 1746.¹⁰

Založením řádu svatého Štěpána a zformováním svatoštěpánské námořní flotily se Cosimovi podařilo získat na svou stranu Svatou stolicí, neboť se tak stal obráncem křesťanské víry proti turecké expanzi a nájezdům barbarů ve Středozezemním moři. Cosimo si získal velké uznání u papeže Pia V., když mnohokrát pomohl svými řádovými loďmi ochránit pobřeží Lazia před nájezdy nevěřících a poskytl papeži 12 galér spojeného toskánsko – svatoštěpánského loďstva, které se pod vlajkami svého červeného osmihrotého kříže na bílém poli zúčastnilo po boku velké křesťanské

⁹ Bula „His quae” je publikována ve všech edicích statut řádu svatého Štěpána a je také vydána v zákoníku „Legislazione toscana, cit. Vol. 4°, s. 305–308.

¹⁰ O různých úpravách statut viz Zampieri, A. Gli statuti dell'Ordine dei Cavalieri di Santo Stefano. Note bibliografiche sulle edizioni a stampa. In: *Le imprese e i simboli. Contributi alla storia del Sacro Militare Ordine di Santo Stefano* P. M. (sec. XVI–XIX). Pisa, 1989, s. 23–38; *Statuti dell'Ordine de' Cavalieri di Santo Stefano ristampati con l'addizione in tempo de' Serenissimi Cosimo II e Ferdinando I e della S. C. M. dell'Imperatore Francesco I Granduchi di Toscana e Gran Maestri*, Pisa, 1746. Poslední faksimilová edice těchto statut z 1746 viz pozn. 5, 396 s. Každé vydání statut bylo doplněno ještě vydáním papežských bul vztahujících se k řádu.

koalice slavné bitvy u Lepanta dne 7. října 1571.¹¹

Plného úspěchu dosáhl Cosimo ustavením řádu na poli vnitřní politiky, když pomocí svatoštěpánské řehole formoval novou toskánskou vládnoucí třídu spojením rodů starobylé aristokracie s významnými urozenými rodinami, jejichž věrnost si nejen jako panovník, ale především jako velmistr řádu zajistil udílením obročí – komend.¹²

Řád byl podle statut založen na křesťanské lásce a milosrdenství. Členové řádu se zavazují Kristu jako prvnímu vojákovu křesťanského vojska v obraně víry, k poslušnosti Písma Svatého, přikázání Svaté apoštolské stolice, k boji za katolickou víru, k dodržování spravedlnosti, ochraně chudých a k záchraně křesťanů z rukou nevěřících.

„La base, sopra la quale è fondato l'Ordine di questa Milizia de' Cavalieri di S. Stefano, è la Carità, e perchè chi ha carità sta in Dio, e Dio, come afferma egli stesso, sta in lui: Chiunque fa professione di esser Soldato di questa Milizia, sappia, ch'egli fa professione della Milizia di Gesù Cristo, ed il primo ufficio del Soldato di Gesù Cristo, e preporre l'onore di Dio a tutte le cose, ubbidire a' comandamenti della Divina Scrittura, osservare i Precetti della Santa Sede Apostolica, combattere per la Fede Catolica, osservare la Giustizia, soccorrere i Poveri, recuperare i Prigionieri di mano

¹¹ *O organizaci námořní flotily rytířů řádu svatého Štěpána a jejich akcích srov. Ciano, Cesare. I primi Medici e il mare. Pisa 1980; Týž. Santo Stefano per mare e per terra. La guerra mediterranea e l'Ordine dei Cavalieri di Santo Stefano dal 1563 al 1716. Pisa 1985, 141 s.*

¹² *Viz Angiolini, F. Politica, società ..., l. c., s. 43. Dále týž. La nobiltà „imperfetta”: cavalieri e commende di Santo Stefano nella Toscana moderna. In: Signori, patrizi, cavalieri nell'età moderna. Bari 1992, s. 146–147.*

V rámci řádu byly vytvořeny tři druhy komend: *commende di grazia* – obročí zřizované přímo velmistrem řádu, tedy toskánským velkovévodou a byly udíleny jakékoli osobě z neohledu na sociální stav, z něhož pocházela. Záleželo jen na tom, zda byla prospěšná a věrná vládnoucí dynastii. Další komendou byly *commende di anzianità*, které byly udíleny konventuálním rytířům na základě služebních let. A poslední obročí *commende di padronato* – patronátní komendy, které byly zakládány soukromými osobami nebo právníckými osobami, které získaly povolení velmistra řádu. O významu instituce *commende di padronato* svědčí jejich počet, od roku 1562 až do zrušení řádu v roce 1859 bylo založeno 911 patronátních komend.

Srov. Bernardini, Rodolfo. *L'Istituzione ..., l. c., s. 4–7.*

degl' Infedeli, e finalmente sottentrare di buona volontà a qualunque pericolo difesa della Cristiana Religione, e per aumento di essa, esporre non che la roba, ma la vita propria; e sia certo, che come i premj saranno eguali a' meriti, anzi infinitamente maggiori, così le pene saranno pari a' demeriti; Perciocchè quelli, che per bontà d'animo, e generosità di cuore eleggeranno di far l'opere di valoroso Cavaliere, avranno in questa mortal vita immortal gloria, ed honore, nell'altra eterna felicità, e beatitudine; ed all'opposto quelli, che per viltà di cuore, o malignità d'animo faranno il contrario, saranno in questo, oltre le dovute pene meritamente infami, e nell'altro Mondo eternamente infelici."¹³

V čele řádu, jehož rytíři nosili bílý plášť s maltézským křížem v červené barvě,¹⁴ stál velmistr, jímž byl vždy vládnoucí toskánský panovník.¹⁵ Cosimo svými nařízeními a udělením řady privilegií v roce 1565 dokončil vybudování tohoto rytířského společenství po strance organizační. Z jeho rozkazu se sídelním městem řehole svatého Štěpána stala Pisa a řádová sídla měla být založena také na jiných místech podél toskánského pobřeží. Zabezpečil také budování rezidence svatoštěpánského řádu v Pise, když architektonickým ztvárněním a rekonstrukcí budov na náměstí degli Anziani pověřil vynikajícího florentského architekta Giorgia Vasariho, proslaveného vybudováním spojovací chodby mezi Palazzo Vecchio a královským palácem Pitti, dnes známé jako Uffizi, jež patří k nejslavnějším galeriím světa.¹⁶ Podle Vasarových projektů začal být již v roce 1563

¹³ Srov. *Statuti, Dell'Ufizio, e professione de'Cavalieri. Cap. III* z edice l. c., s. 87–88.

¹⁴ O uniformách řádu s barevným vyobrazením, popisem a výňatky ze statutu viz *Le uniformi dei Cavalieri di S. Stefano, uspořádal Bernardini, Rodolfo*. Vydala jako edici volných listů k reprezentačním účelům *Istituzione dei Cavalieri di S. Stefano*, s. d. Dále Pecciarini Gay, Bruna. *Cappe, croci, abiti militari, uniformi dei Cavalieri*. In: *Le imprese e i simboli contributi alla storia del Sacro Militare Ordine di S. Stefano P. M. (sec. XVI–XIX)*, katalog výstavy, Pisa 1989, s. 73–97. O heraldických symbolech, pečetích, insigniích a vyznamenáních, tamtéž, Arcangeli, Giovanna–Borgia, Luigi. *Sigilli della Religione e armi gentilizie nell'archivio dell'Ordine di Santo Stefano*. L. c., s. 39–72.

¹⁵ O vývoji organizace a struktury řádu srov. pozn. 4, Barsanti, Danilo. *Organi di governo ...*, l. c. Autor v publikaci podává mimo jiné také úplný výčet funkcionářů řádu od jeho založení až po jeho zrušení v roce 1859.

¹⁶ Zampieri, Alberto. *Gli statuti dell'Ordine dei Cavalieri di Santo Stefano*. In: *Le imprese e i simboli...*, l. c., s. 25.

rekonstruován řádový kostel i konvent, dokončený o šest let později. V jeho čele stál velkopřevor s pontifikálním právem a pod něho spadaly další řádové kostely S. Savino, S. Paolo a Ripa d'Arno, San Benedetto v Pise, S. Michele v Calci a S. Giuliano.

Kromě velmistra řídilo řád podle statut ještě dalších osm nejvyšších hodnostářů, a to „il Commendatore Maggiore” – nejvyšší komtur, který zastupoval velmistra řádu v případě jeho nepřítomnosti. Dále „il Gran Contestabile” – velitel pozemního vojska; „l'Ammiraglio” – nejvyšší velitel námořní flotily; „il Gran Priore” – velkopřevor konventu; „il Gran Cancelliere” – velkokancléř; „il Gran Tesoriere” – velkopokladník; a poslední „il Gran Conservatore” a „il Gran Ospitaliere” (il Bonomo). Těchto sedm řádových hodnostářů bylo voleno na tři roky generální kapitulou, kdežto nejvyšší komtur byl jmenován přímo velmistrem a zastával svou funkci až do posledních dnů svého života. Všichni tito představení řádu svatého Štěpána měli povinnost sídlit přímo v Pise.¹⁷

Do řádu byly přijímáni šlechtici podle práva, kteří prokázali svůj urozený původ do 4 generací svých předků v mužské i ženské linii. Na prvním místě byli zasvěcováni „cavalieri militi per giustizia”, tedy rytíři – vojáci podle práva, z nichž pak byly voleni komtuři a konventuální rytíři. Další skupinou byli „cavalieri sacerdoti”, neboli „cappelani”, tj. rytíři – kněží či-li kaplani a třetí skupinou byli „cavalieri serventi” tzv. sloužící rytíři.¹⁸

Cosimovi I. de' Medici, jemuž jako jedinému panovníkovi na Italském poloostrově udělil papež Pius V. dne 27. srpna 1569 titul velkovévody, se podařilo v průběhu konstituování silného a jednotného státního útvaru, vybudovat ze svatoštěpánského řádu naprosto dokonalý nástroj své politické vnitřní i zahraniční moci.

Vyměněním Medicejských Janem Gastonem po meči a diplomatickou hrou evropských mocností přešlo Toskánské velkovévodství v roce 1737 do rukou Františka Štěpána Lotrinského, manžela budoucí rakouské pa-

¹⁷ Viz Zampieri, pozn. 16, s. 25; podrobný popis srov. Barsanti, D., *Organi...*, I. c., s. 1-114.

¹⁸ Srov. *edice Statuti dell'Ordine de' Cavalieri...*, I. c., Pisa 1994, s. 90; o procedurálním řízení předepsaném pro přijetí do řádu viz tamtéž s. 92–96. O slavnostním obřadu zasvěcení viz tamtéž, s. 106 – 134; o slavnostních obřadech řádu svatého Štěpána srov. Paliaga, Franco. *Feste e cerimonie organizzate dall'Ordine nel periodo mediceo*. In: *Le imprese...*, I. c., s. 241–257. Rukopisy vlastního obřadu přijetí do řádu viz NA, RAT, Leopold II., sign. A/10 a A/11.

novnice Marie Terezie. S příchodem nové dynastie, jež dávala přednost pod vlivem situace na mezinárodním poli pacifistické politice, se změnil postoj panovníků z habsbursko-lotrinského rodu k svatoštěpánskému řádu. Jeho úloha se tak naprosto změnila. Dne 20. srpna 1775 vydal velkovévoda Petr Leopold nařízení upravující 53 články strukturu, organizaci a účel řádu svatého Štěpána. Předně zrušil definitivně námořní službu řádových rytířů, nařídil však respektovat tuto řeholi jako významnou vzdělávací instituci – nesoucí tradiční označení „carovana“, kde si mladí rytíři odbývali svá učenická léta, a která nyní měla sloužit především k výchově nové toskánské elitní vládní vrstvy pro potřeby státu. Členové řádu již měli uplatňovat své schopnosti ve prospěch státu díky vzdělání, nikoliv službou na bitevních polích. Tím vlastně řád končí jako primární nástroj toskánské zahraniční politiky, ale jeho postavení ve vnitřní státní struktuře a administraci zůstává zachováno, jen jeho úloha se v rámci osvícenských reforem Petra Leopolda i jeho nástupců posouvá do oblasti ekonomické a sociální. Osvícenský toskánský velkovévoda zaměřil činnost řádu k budování významných veřejných prací, především k rekultivaci bažinatých oblastí údolí řeky Chiany. Svatoštěpánský řád se tak stává výrazným komponentem v hospodářském rozvoji Toskánska.¹⁹ Slibný rozvoj řádu, tak jako ostatně celého Toskánského velkovévodství, neblaze přerušily napoleonské války, za nichž byl svatoštěpánský řád po marném diplomatickém boji jeho představitelů dne 9. dubna 1809 dekretem Napoleona Bonaparta zrušen.²⁰ To bylo v nepřerušené historii toskánské řeholní instituce od doby Cosima I. poprvé, kdy byla oficiálně ukončena její činnost. Na obnovu si svatoštěpánský řád musel počkat až na návrat toskánských Habsburků, který umožnil Vídeňský kongres (1814–1815), jenž definitivně ukončil po dlouhá desetiletí trvající válečné konflikty rozdmýchávané Napoleonem, a v rámci restaurování rozvrácené Evropy navrátil sekundogenituře habsbursko-lotrinského rodu zpět Toskánsko. Jedenáct měsíců po svém nástupu na florentský trůn velkovévoda Ferdinand III. dne 15. srpna 1815 vydal motuproprio,²¹ jímž vymezil regule, na jejichž základě se měl znovu konstituovat Řád svatého Štěpána, papeže a mučedníka,

¹⁹ Bernardini, R. *L'Istituzione ...*, l. c., 8 – 9.

²⁰ Barsanti, Danilo. *Pisa in età napoleonica. La nascita della nuova maire, la soppressione dell'Ordine di S. Stefano, la sopravvivenza della vecchia classe dirigente*. Pisa 1999, s. 202–221.

²¹ Srov. Guarnieri, G. *L'Ordine di S. Stefano*. In: *L'Ordine di S. Stefano nella Toscana dei Lorena*. Ministero dei Beni Culturali e Ambientali. Roma 1992, s. 61.

a dále panovník udělil těm, kteří v minulosti řádová vyznamenání získali, právo nosit svatoštěpánský kříž druhého stupně. Následující nařízení Ferdinanda III. z 22. prosince 1817²² již přesně stanovilo obnovu řádu rytířů svatého Štěpána v mezích reformy jeho otce Petra Leopolda z roku 1775. Delikátní záležitost majetkových poměrů řádového společenství, vytváření a udělování komend řešil magistrálním reskriptem z 23. července 1818.²³

Ferdinandův syn a od roku 1824 jeho nástupce na toskánském trůnu Leopold II. usiloval udržovat řád sice v intencích svého děda Petra Leopolda, ale chtěl mu dát podobu modernější společnosti, soustředěné na výchovu vládnoucí elity moderního státu. Proto se zaměřil na znovuzkříšení Napoleonem zrušeného studijního institutu „carovana“, jehož obnovu Ferdinand III. ve svých nařízeních neřešil. V nové normě Leopold stanovil, že „la carovana serva in avvenire a promuovere nei giovani cavalieri la buona cultura e le scienze, ed a formare in loro dei cittadini abili a servire alla religione ed alla patria“.²⁴ Všechny tyto snahy, spojené ještě s obnovou tzv. „anzianità“, nebo-li služebního postupu podle odsloužených let, vedly nakonec k tomu, že dne 28. října 1846 panovnickým nařízením byla vytvořena „La Scuola Normale Toscana“. Normální škola jako studijní zařízení dotované řádem svatého Štěpána byla pokládána za součást univerzity v Pise a byla řízena vyšším inspektorátem písařského vysokého učení.²⁵

Třináct let nato, kdy 27. dubnem 1859 skončila 122 let trvající vláda habsbursko-lotrinské pobočné linie v Toskánském velkovévodství, byla instituce Řádu rytířů svatého Štěpána, papeže a mučedníka znovu zrušena dekretem předsedy toskánské prozatímní vlády Bettinem Ricasolim vydaným dne 16. listopadu 1859.²⁶ Zároveň s institucionálním zrušením došlo k rozpadu

²² Viz týž, l. c., s. 121–127.

²³ Týž, l. c., s. 127–134. Dále Coppini, Romano Paolo. *L'Ordine di S. Stefano nella Toscana di Leopoldo II (1824–1859)*. In: *L'Ordine di S. Stefano*, l. c., viz pozn. 21, s. 71–72.

²⁴ Guarnieri, G. L. c., s. 74. *Carovana bylo studijní řádové zařízení, v němž si mladí rytíři řádu odbyvali svá učednická léta. Zde se uplatňoval princip „di anzianità“, což je ve své podstatě postup podle odsloužených služebních let.*

²⁵ Týž, l. c., s. 126

²⁶ Dekret o zrušení řádu byl otištěn in: *Atti e Documenti del Governo Provvisorio Toscana. Stamperia sopra Le Logge del Grano, Firenze 1860, III., s. 66–68. Též Bernardini, R. L'Istituzione..., l. c., příl. č. 6, s. 109–110.*

majetkové podstaty svatoštěpánské řehole. V mezinárodním měřítku sloužil dál jako dynasticko – rodinný řád toskánské linie rakouského domu. O významu svatoštěpánského rytířského řádu na mezinárodním poli svědčí, že i v současnosti mezinárodní komise pro studium rytířských řádů stále uznává řád svatého Štěpána a hodnost velmistra řádu přisuzuje titulárnímu toskánskému velkovévodovi, potomku z rodiny posledního toskánskému velkovévodovi Leopolda II.²⁷ V současné době přísluší titul velmistra arcivévodovi Sigismundu.²⁸

Ale ani v Itálii, resp. v Toskánsku, neupadl v zapomnění. Žili tu přece bývalí řádoví rytíři, kteří se jen tak nevyrovnali se ztrátou svého postavení. Přesto však víc jak půl století obestíralo tento slavný vojenský řád mlčení. Až v roce 1911, v souvislosti s konfliktem mezi Itálií a Otomanskou říší, se začaly objevovat hlasy významných osobností, které upozorňovaly na stránkách deníků i odborných časopisů na zašlou a násilím přerušenu slávu námořní flotily řádu svatého Štěpána. Připomínaly vítězné boje, které vedli rytíři řádu svatého Štěpána od 16. do 18. století s Turky.²⁹ Tyto články se staly prvním milníkem na cestě ke znovuvzkříšení řádové instituce a jejích tradic. Významní historici, jako byl Gino Guarnieri,³⁰ se začali intenzivně zabývat studiem archivních pramenů k dějinám řádu. Díky těmto výzkumům vznikla moderní a seriózní historiografie o řádu rytířů svatého Štěpána. S touto problematikou se objevila na pořadu dne také otázka legitimacy zrušení řádu, když stále žili představitelé sekundogenitury habsbursko-lotrinské dynastie, jejíž následovníci měli dynastické právo na úřad velmistra řádu. S tím se spojila i otázka o podstatě řádu, zda se jedná o řád toskánský či dynastický, a tak se na přetřes dostala celá řada problé-

²⁷ *Register of orders of chivalry. Report of the international commission for orders of Chivalry. Supplemento al n. 52 „Nobiltà”, gennaio – febbraio 2003, s. 87.*

²⁸ *Viz např. Insignie Sacro Militare Ordine di Santo Stefano Papa e Martire. Ruolo e Statuto. s. I., s.d., 28 s.*

²⁹ *Především se jednalo o články významného toskánskému historika Giuseppe Continiho, který od října až do prosince 1911 publikoval v „La Nazione” stati zásadního významu o bitvách řádových rytířů s Turky vedených od dob jeho zakladatele Cosima I. Podrobněji viz Bernardini, R., L’Istituzione..., I. c., s.19–25.*

³⁰ *Guarnieri vydal v roce 1914 svou první, a tehdy vůbec jedinou, práci o historii řádu. Viz Guarnieri, Gino. Le imprese guerresche dei Cavalieri di Santo Stefano dal 1609 al 1621. Tipografia Fratelli Formichini, Livorno 1914.*

mů s tím souvisejících. Doslova bitva o těchto otázkách se odehrávala na stránkách odborného heraldicko-genealogického časopisu „Bollettino Araldico, Storico, Genealogico“, který vycházel od 1911 ve Florencii a v časopise „Rivista del Collegio Araldico“ vydávaném v Římě. Apely byly vysílány především směrem k bývalým ještě žijícím řádovým rytířům či jejich potomkům a byly motivovány snahou zainteresovat do celé kauzy také Vatikán. Dokonce v roce 1916 byl vypracován projekt na připojení bývalé svatoštěpánské řehole k řádu Maltézských rytířů. V tomtéž roce se na stránkách „Bollettino Araldico...“ objevil zásadní článek z pera Artura di Crollanza s myšlenkou spojit bývalé členy řádu a vytvořit asociaci rytířů řádu svatého Štěpána (Associazione dei Cavalieri di Santo Stefano), jež by měla za úkol především opětné založení řádu, obnovu jeho tradic a slávy a měla podporovat a zabezpečovat urozené rodiny v ekonomických problémech.³¹ Poslednímu svatoštěpánskému rytíři hraběti F. Passinimu Frassonimu, který se stal „cavaliere di giustizia“ ještě dekretem Ferdinanda IV., syna posledního toskánského vládnoucího velkovévody Leopolda II., se podařilo zapojit do celé záležitosti i kardinála Mariana Rampolliho del Tindaro, státního sekretáře papežské stolice za pontifikátu papeže Lva III. Úsilí o obnovení řádu probíhalo stále intenzivněji v Itálii také v období mezi dvěma válkami. Díky bývalému diplomatovi Pompeu Aloisimu se podařilo vést jednání o zřízení řádu na nejvyšší úrovni s ministrem zahraničních věcí Galeazzem Cianem. V roce 1937 Aloisi předal dokonce předsedovi Mussoliniho vlády pamětní spis popisující celou problematiku související se znovuoobením řádu svatého Štěpána. Mimo jiné vedl také jednání s představitelem toskánské sekundogenitury habsbursko-lotrinského rodu Josefem Ferdinandem, jemuž stále ještě příslušela hodnost velmistra řádu, o postoupení tohoto práva, a Vatikánem o vytvoření jednostranné dohody, která měla položit základ k opětnému založení svatoštěpánského řádu. Bohužel slibná jednání přerušila v roce 1938 anexe Rakouska hitlerovským Německem, jehož nejbližším spojencem byla právě Itálie.

Přesto za necelý rok byl řád svatého Štěpána uveden v život, i když na jiné bázi, než jak zamýšlel Aloisi. Dne 14. září 1939 královským dekretem č. 1433 byla vytvořena nadace, jako právnická osoba, s názvem „Istituzione dei Cavalieri di S. Stefano“ se sídlem v Pise, a pod záštitou Umberta Savojského. Nadace, podle statutu, byla zřízena za účelem podpory námořních tradic, a především jako instituce poskytující morální, ekonomickou,

³¹ Crollanza, Arturo, di. *Sull'Ordine di S. Stefano. In: Bollettino Araldico, Storico, Genealogico VI. (1916), č. 12.*

profesionální a zdravotní oporu a podporu bývalých příslušníků námořních sil, rybářů a chudých námořníků: „incrementare le tradizioni marinare e il sempre maggiore afflusso alla maniera della popolazione italiana e di provvedere alla assistenza morale, economica, professionale e sanitaria dei già militari C. R. E. M. (Corpo Reale Equipaggi Maritimi), dei pescatori e dei marinai poveri e delle loro famiglie.”³² Podle kapitoly II., článku 8 zřizovacího královského dekretu však byla dána legislativní možnost ke znovuoobnovení tradičního rytířského řádu v intencích jeho zakladatele Cosima I. Tato možnost byla plně v rukou právnické osoby – tedy nové nadace.³³ Zatím nadace rytířů svatého Štěpána pod vedením rady o dvanácti členech, již předsedal admirál baron Pompeo Aloisi, hledala cesty při jednáních s vládou, ministerstvy námořnictva a financí k zabezpečení bývalého ekonomického, společenského a sociálního postavení nové instituce.³⁴ Tyto snahy se opíraly o intenzivní historický výzkum.³⁵ Aktivitu a iniciativy, jejichž „spiritus agens” byl samozřejmě Aloisi, který se nikdy nevzdal myšlenky obnovit svatoštěpánskou řeholi, připravovaly půdu k opětovnému založení rytířského řádu. Fašistický režim chtěl využít těchto snah pro své propagandistické a politické cíle. Představitelé nadace, usilující o její přetvoření v organizaci rytířského řádu, však nechtěli, aby nová instituce byla jen služebníkem fašistického státu a tak nevyhnutelně došlo v roce 1942 k rozporu mezi nadací a vládními orgány.³⁶ Aloisi využil svého

³² Bernardini, R. *L’Istituzione ...*, I. c., s. 27. Jako příl. 8 jsou tamtéž, s. 114–122, otištěna statuta nově zřízené instituce. Královský dekret z 14. září 1939, XVII^o, č. 1433 vyšel v Úředním věstníku (*Gazetta ufficiale*) pod č. 232 z 4. října 1939, XVII^o.

³³ Viz „È in facoltà dell’Ente di promuovere dagli organi competenti la ricostruzione di un ordine cavalleresco a completo ricordo e ad esaltazione di quello creato da Cosimo I dal quale l’Istituzione ha preso nome.” Citace dekretu viz pozn. 32.

³⁴ Složitá jednání umocněná válečným stavem a Musolinioho fašistickým režimem popisuje ve své publikaci Bernardini, *L’Istituzione...*, I. c., s. 28–34.

³⁵ Výsledky výzkumu námořního důstojníka bitevní lodi Antonia Calegariho srov. *Succinta relazione delle indagini compiute all’Ordine dei cavalieri di S. Stefano*, 1939 zpráva uložená v archivu nadace: Archivio Istituzione Cavalieri S. Stefano. Zmínky srov. Bernardini, R., *L’Istituzione...*, I. c., s. 27–28.

³⁶ Nejlépe archivní dokumentace uložená v archivu nadace Archivio Istituzione Cavalieri S. Stefano, *Affare riservato 1942, Processo verbale dell’ 11 aprile 1942, Processo verbale del 25 settembre 1942*.

vlivu u krále Viktora Emanuela III., aby ho získal pro svůj záměr, ale ten měl několik měsíců před pádem fašistického režimu naprosto jiné starosti. Tak myšlenka přeměnit nadaci v řád rytířů svatého Štěpána byla radou „Istituzione dei Cavalieri di Santo Stefano“ za těchto dramatických okolností prozatím odložena a činnost organizace byla utlumena.

Další etapa ve vývoji nastala bezprostředně po ukončení války. Nezdolný senátor Aloisi se ihned během května 1945 chopil příležitosti obnovit činnost nadace. Jeho úsilí bylo korunováno po mnoha měsících úspěchem, když byl dne 9. února 1946 jmenován komisařem nadace profesor Luigi Russo, dříve rektor university v Pise, ředitel Vyšší normální školy v Pise, bývalého svatoštěpánského studia „carovana“. Zdá se, že Aloisi byl již osobou snad příliš spojenou s bývalým režimem a tak stopy jeho činnosti od této chvíle mizí. Russo, vzhledem ke svému postavení a s přihlédnutím k tradicím a významu svatoštěpánského řádu, dal pisánské nadaci nový směr a náplň činnosti. Měla se stát institucí pověřenou převážně historickým výzkumem, s úkoly realizovanými čistě jen na poli kulturně-historickém. Tímto nastíněným koridorem se pak ubíraly další iniciativy jeho nástupců, doplňující účely instituce ještě o aktivity podpůrného charakteru. Dne 21. srpna 1948 byla zřízena komise, která měla připravit projekt reformy nadace v rytířský řád, měla zabezpečit především ekonomické zázemí, zajistit nemovitý majetek a finance. Dalším hlavním úkolem s tím spojeným bylo vytvoření nových statut.³⁷ Hlavní úlohu sehrál při vytváření nových regulí profesor Enrico Pistolesi, významná osobnost pisánského vysokého učení, dokonce v této záležitosti byl přijat i prezidentem Italské republiky Luigim Einaudim. Jeho nejdůležitější snahou však bylo prosadit zákon o zřízení svatoštěpánského řádu. Definitivní snahy o znovuvytvoření řádu rytířů svatého Štěpána ukončilo rozhodnutí předsednictva vlády ze dne 3. září 1949, kde bylo výslovně uvedeno, že založení – lépe řečeno obnovení – tohoto řádu není v zájmu Italské republiky.³⁸ Po tomto definitivním verdiktu nejvyšších oficiálních kruhů italského státu se aktivity komisaře Pistolesiho a pověřené komise zaměřily jen na vypracování programu nadace vymezeném vědeckými ambicemi v historicko-kulturní sféře, s minimem podpůrných záměrů, které byly soustředěny

³⁷ Archivio Istituzione Cavalieri S. Stefano, *Delibera del commissione prefettizio n. 4 del 21 agosto 1948. O osudech nadace v poválečném období viz Bernardini, R. L' Istituzione...*, I. c., 35–56. Dále faksimilové přílohy zásadních dokumentů č. 2–17, *tamtéž*, 143–179.

³⁸ Zamítavý dopis předsednictva italské vlády z 3. září 1939, čj. 46 610 adresovaný profesoru Pistolesimu je uložen v archivu nadace Istituzione Cavalieri S. Stefano v Pise.

na zajištění financí na krytí studijních stipendií a vypracování doporučení na pracovní místa pro syny, dcery a sirotky námořníků. Nová statuta nadace byla vydána komisařem Pistolesim dne 2. ledna 1954, ale schválena byla dekretem prezidenta Italské republiky teprve až v roce 1961.³⁹

Zaměření nadace se specifikovalo a orientovalo převážnou měrou na studium dějin řádu rytířů svatého Štěpána, jeho námořních aktivit a tradic, a dále na analýzu sociálního postavení vládnoucí vrstvy pocházející právě z řad rytířů řádu v období Toskánského velkovévodství. Kromě toho se v širších souvislostech rozvíjelo i studium italských námořních tradic. Správa nadace byla svěřena do rukou rady složené z představitelů univerzity v Pise, zástupců magistrátu města, správních úřadů pisánské provincie, bankovního domu „Cassa di Risparmio“ v Pise, obchodní komory a delegovaných úředníků z Ministerstva veřejného školství a Ministerstva námořní obrany a námořního obchodu, které přímo jmenoval prezident republiky. Tato fakta sama o sobě svědčí, jak významné místo nadace „Istituzione dei Cavalieri di S. Stefano“ po bojích za svou existenci nakonec zastávala a dodnes zastává. Poprvé se sešla její rada, jmenovaná již podle ustanovení nových statut dne 22. listopadu 1962. Jejím předsedou se stal po mnoha letech funkce komisaře profesor Enrico Pistolesi. Teprve nyní se mohla nadace plně věnovat vytýčeným úkolům na poli vědeckém, historiografickém a kulturně-historickém a také naplňovat sociálně – podpůrné aktivity udílením stipendií a cen za dosažené výsledky ve studiu pro děti a sirotky námořníků.⁴⁰

³⁹ Nařízení č. 9 z 2. ledna 1954 je uloženo v archivu nadace Archivio Istituzione Cavalieri S. Stefano v Pise. Prezidentský dekret č. 1270 z 26. srpna 1961 nabyl platnost až jeho zveřejněním v Úředním věstníku ze dne 14. prosince 1961 (*Gazzetta ufficiale*) pod č. 309. Dekret je vydán jako příloha č. 16 in: Bernardini, R. *L'Istituzione ...*, l. c., s. 177–178.

⁴⁰ O kulturně - historických aktivitách nadace po roce 1961 informuje Bernardini, R., *L'Istituzione...*, l. c., s. 44–49, dále tamtéž, s. 181–182 je jako příl. 18 seznam konferencí týkajících se dějin řádu svatého Štěpána uspořádaných nadací od roku 1982 do 2004. Příl. 19 přináší soupis monografií a publikací vydaných nadací za léta 1985–2004, tamtéž, s. 183–185. Jako poslední informaci uveřejňuje Bernardiniho práce, kromě bibliografie, soupis archivních fondů a dosud nevydaných archivních dokumentů uložených v italských archivech, a to Archivio dell'Istituzione dei Cavalieri di Santo Stefano v Pise, fond Mediceo ve Státním archivu ve Florencii (Archivio di Stato di Firenze, zkr. ASFi) a fond Ordine di S. Stefano uložený ve Státním archivu v Pise (Archivio di Stato di Pisa, zkr. ASPi), tamtéž, s. 189–190.

II. Analýza pramenů k dějinám řádu v Rodinném archivu toskánských Habsburků

Krátký exkurz vztahující se k bohaté historii svatoštěpánského řádu nám umožňuje snáze klasifikovat nalezené archiválie v pražském toskánském rodinném archivu a správně analyzovat jejich využití. Z tohoto hlediska, jak bylo uvedeno na začátku tohoto příspěvku, bylo možno bez velkých problémů rozdělit nalezené materiály na dvě základní skupiny. Na písemné dokumenty, které se vztahují k historii, organizaci a struktuře řádu sv. Štěpána, a na spisy a kartografický materiál demonstrující majetkové poměry řádu.

Vrátíme-li se k dokumentaci využitelné k objasnění historického vývoje této rytířské řehole, průzkumem zjišťujeme, že se dochovala v těch nejdůležitějších sekcích složitého archivního souboru RAT, totiž mezi písemnostmi toskánských velkovévodů z pobočné větve habsbursko-lotrinského rodu, a to ve fondových částech Petra Leopolda, Leopolda II. a Ferdinanda IV., kteří zároveň zastávali hodnost velmistra řádu.

V souboru padesáti zpráv z inspekčních cest velkovévody Petra Leopolda po toskánských provinciích vykonaných v letech 1766–1787,⁴¹ které jsou naprosto jedinečným a nepominutelným pramenem k dějinám Toskánského velkovévodství, k zrekonstruování obrazu jeho politického a hospodářského stavu, k reformnímu úsilí habsbursko-lotrinského panovníka, se nacházejí dva velmi zajímavé texty. Jeden o historii řádu, od jeho založení Cosimem I. až po nástup Františka Štěpána Lotrinského, s jednoduchým názvem „Ordine di Santo Stefano”⁴². Druhý text pak přináší popisy

⁴¹ *Edice zpráv viz Pietro Leopoldo d'Asburgo Lorena, Relazioni sul governo della Toscana, a cura di Arnaldo Salvestrini, Vol. I–III, Leo S. Olschki Editore, Firenze 1969–1974.*

Rozpis obsahu těchto zpráv srov. Codici e mappe dell'Archivio di Stato di Praga. Il tesoro dei Granduchi di Toscana. Catalogo della mostra a cura di Lucia Bonelli Conenna. Siena 1997, s.21–55.

⁴² NA, RAT, Petr Leopold, inv. č. 43, *Affari ecclesiastici*, ff. 247r–252r, publikováno v edici viz I. c., Arnaldo Salvestrini. Vol. I. Firenze 1969, s. 243–244.

úřadů hodnostářů a představitelů řádu. Jsou zde jmenováni Mormorai, Dal Borgo, Viviani a Pruini, kteří zastávali po řadu let v administraci svatoštěpánského řádu funkci auditora, kancléře a vicekancléře, spolu s popisem funkcí dalších nižších představitelů řádu.⁴³ K tomu lze přiřadit i např. suppliku Cosima Agostiniho o místo inspektora řehole svatého Štěpána,⁴⁴ protože tyto informace poskytují představu o struktuře a správě řádu, o jeho účelu a činnosti. Není možné se domnívat, že lze nalézt vyčerpávajícím způsobem informace o historii, účelu, struktuře či majetkových poměrech svatoštěpánského řádu v relacích Petra Leopolda jen podle titulů uvedených v obsazích svazků. Ne všechny dokumenty jsou tak zjevné jako zpráva Antonia Marii Cercignihho nazvaná „Rimedi per la Carovana”.⁴⁵ Badatelský výzkum předpokládá důkladné prostudování nejen celých pasáží vlastních zpráv o situaci v Pise, Pisánsku a údolí řeky Chiany, ale i dalších regionů, kde měl řád svá sídla či pozemky, tak i řady dosud nepublikovaných příloh.

Malé množství dokumentů, které se nachází ve fondové části velkovévody Leopolda II., je odlišného obsahu i charakteru. Nalezené archiválie představují způsob a organizaci přijímání členů panovnické rodiny do řádu sv. Štěpána. Spisy dokumentují přípravu vstupu Leopoldových synů mezi řádové rytíře a průběh slavnostního zasvěcovacího obřadu Ferdinanda a Karla. Originální fascikl obsahuje korespondenci a písemnosti vztahující se k tomuto slavnostnímu ceremoniálu, který proběhl ve Florencii v bazilice San Lorenzo dne 3. června 1855.⁴⁶

⁴³ Text pod názvem „Caratteristiche dei ministri di Santo Stefano Mormorai, Dal Borgo, Viviani, Pruini.” Viz NA, RAT, Petr Leopold, inv. č. 25, *Relazione di Sua Altezza Reale sopra la sua gita a Pisa e a Livorno dal dì 5 al 16 luglio 1779*, ff. 305r–307r. V Salvestriniho edici není text publikován.

⁴⁴ Viz NA, RAT, Petr Leopold, inv. č. 28, *Punti e osservazioni di Sua Altezza Reale fatte nella sua gita di Pisa nel mese di gennaio 1781*, ff. 67r, 69r–70r, 71r–72v.

Zmínky viz publikace *Fra Toscana e Boemia. Le carte di Ferdinando III e di Leopoldo II nell'Archivio centrale di Stato di Praga a cura di Stefano Vitali e Carlo Vivoli. Pubblicazioni degli Archivi di Stato, Strumenti CXXXVII*. Roma 1999, s. 239, 277, 291, 302.

⁴⁵ NA, RAT, Petra Leopold, inv. č. 25, fol. 48r–53r.

⁴⁶ NA, RAT, Leopold II., inv. č. 91, kart. 59.

Je s podivem, že se ve fondu nedochovala řádová statuta, když velmistrem svatoštěpánského řádu byl již od jeho založení vždy sám toskánský velkovévoda, a která Petr Leopold v roce 1775 reformoval. Podle nich, jak můžeme s jistotou předpokládat, byli připravováni i starší synové Leopolda II. a Marie Antonie, a to dvacetiletý následník trůnu Ferdinand a šestnáctiletý Karel Salvátor, k vlastnímu slavnostnímu zasvěcení, při kterém oba mladí princové oblékli řádová roucha řehole rytířů sv. Štěpána a přijali jeho insignie. Ve fondové části Leopolda II. jsou uloženy dva nedatované rukopisy s titulem „Ordini per vestir l'abito di S. Stefano Papa e Martire”. Jeden konvolut je pergamenový, vázaný v červené kůži zdobené zlatými řádovými kříži,⁴⁷ a druhý rukopis je vyhotoven na papíře, svázaný je také v červené kožené vazbě zdobené zlatými řádovými kříži a liliemi. Text papírového svazku je na rozdíl od pergamenového doprovázen ilustracemi zhotovenými F. Innocencem Pasquinuccim. Perokresby představují sv. Štěpána Mučedníka, zachycují veduty Pisy, Florencie a jiných toskánských měst, zobrazují znak řádu nebo znamení sv. Bernardina ze Sieny.⁴⁸ Třetí svazeček nazvaný „Cérémonial pour la Réception des Chevaliers de l'Ordre Militaire et Religieux de St. Etienne Pape et Martyr”⁴⁹ je překladem z italštiny do francouzštiny, jak hlásá záznam v rukopise, ze statutu řádu opatem Riccardim v Paříži v roce 1852. Tyto texty však nejsou statuta, jsou modifikací té části regulí, které se zabývají popisem vlastního ceremoniálu slavnostního zasvěcení novice do řádu a jeho přijetí za rytíře vojáka podle práva („cavaliere milite”), dále za rytíře – kaplana čili kněze podle poslušnosti („cavaliere cappellano sacerdote d'obbedienza”) nebo za sloužící rytíře v administraci („cavalieri serventi”).⁵⁰

⁴⁷ NA, RAT, Leopold II., sign. A/10, kart. 113, nedatován, z 1. pol. 19. stol., autor neuveden, 23 x 33,5 cm, ff. 1–20.

⁴⁸ NA, RAT, Leopold II., sign. A/11, kart. 113, nedatován, z 1. pol. 19. stol., autor neuveden, 23 x 33,5 cm, ff. 1–26. Při porovnání textů bylo zjištěno, že jsou identické.

⁴⁹ NA, RAT, Leopold II., inv. č. 164, sign. A/17, kart. 90, jedná se o rukopis ve vazbě z červeného kartonu, 23,2 x 17,5 cm., 14 fol.

⁵⁰ Srov. texty rukopisů pozn. 47 a 48 s edicí statut Statuti dell'Ordine de' Cavalieri..., I. c., Pisa 1994, viz pozn. 10.

Kromě těchto třech rukopisů se zde dochoval ještě fascikl spisů z 1849 týkajících se podpory žádosti Marka Borriho o udělení komendy řádu sv. Štěpána.⁵¹ K problematice udělení komend se však ve fondu žádný jiný materiál nenachází.

Není vyloučeno, že se další údaje osvětlující vztah Leopolda II. k svatoštěpánskému řádu mohou nalézt také v korespondenci velkovévody Leopolda II.⁵² a především v jeho diářích.⁵³

Dokumentární materiál týkající se řádu sv. Štěpána, který se nachází v archivním souboru Ferdinanda IV., nástupce velkovévody Leopolda II., ukazuje již přímou účast na správě a činnosti řehole ze strany představitele habsbursko-lotrinského rodu, protože po jistou dobu zastával pretendent toskánské trůnu funkci „il Gran Contestabile“ rady řádu sv. Štěpána a pod odchodu toskánských Habsburků a zrušení řádu v roce 1859 v Toskánsku byl jeho velmistrem mimo území bývalého velkovévodství. Materiál ve Ferdinandově archivu byl označen signaturou 76 nazvanou „Řády“. Spisy zde uložené obsahují záležitosti zasílané auditorem řádu, tedy tím hodnostářem, který měl na starosti přezkoumání prokazovaného šlechtictví žadatelů o přijetí za řádové rytíře, ministru vnitra a dále záležitostí zaslané z ministerstva vnitra auditorovi řádu sv. Štěpána a odtud postoupené kanceláři řádu k předložení radě k vyřízení z let 1855–1859. Dále rozhodnutí rady řádu z let 1855–1859.⁵⁴ Jistá část archivního materiálu z let 1862–1863 zachycuje žádosti o přijetí např. Clemente Rospigliosiho, který byl přijat do řádu sv. Štěpána v roce 1862 bez předepsaných formalit, nebo markýze Consentiniho, který žádal, aby byl jmenován rytířem podle práva v roce 1862. Dále následují písemnosti vztahující se k přijetí hraběte Luigiho Sanseveriniho za rytíře řádu sv. Štěpána v roce 1862 nebo spisy z roku 1863 týkající se udělení komendy Giovan Battistovi Rovellimu

⁵¹ NA, RAT, Leopold II., inv. č. 42, kart. 44.

⁵² Podle průzkumu v dosud nezpracované osobní korespondenci Leopolda II. se podařilo nalézt víc jak 50 jmen, které korespondují se seznamy hodnostářů řádu. Srov. Barsanti, D., *Organi di governo...*, I. c., s. 229–245. Ve skutečnosti bude v Leopoldově korespondenci daleko více odesílatelů, jež byli rytíři svatoštěpánskému řádu, které nebylo možno pro nedostatek srovnávacího materiálu identifikovat.

⁵³ Jedná se celkem o 40 vzácných svazků deníků a pamětí z let 1818–1870, viz NA, RAT, Leopold II., inv. č. 1–40.

⁵⁴ NA, RAT, Ferdinand IV., sign. 76 A, inv. č. 663–669, kart. 234–238.

Del Turco. Nesmíme zde zapomenout citovat žádosti různých představitelů toskánské šlechty, adresované hlavně toskánské větve Ferdinandu IV. do Salcburku, který stále zastával pozici velmistra řádu a řád jako dynastický fungoval na mezinárodním poli dále, o jmenování rytířem svatoštěpánského řádu. Mezi žadatele, kteří zároveň předkládali předepsané doklady o svém urozeném původu, patřili významní představitelé nejvyšší toskánské společnosti jako Ignazio Frezza, Flaminio Del Borgo, Camillo Frangipani, Gherardo Molza, baron Silvatici, Eduardo Grottanelli, Albino Della Gherardesca, Fabio Fani, Raffaello da Barberino, Lelio a Alessandro Riverové, Carlo Gandolfi, Crescenzi Serlupi, Luigi di Montalto, či Giovanni Michele Baldasseroni. Dochované písemnosti z let 1875–1907 obsahují jak žádosti o udělení svatoštěpánského řádu, tak šlechtické vývody adeptů, dále opisy papežských listin a privilegií, doklady o udělení hodností, řádů a vyznamenání, především opisy potvrzující přijetí mezi rytíře řádů Maltézských rytířů, dokumenty o společenském postavení adeptů, úřadech a funkcích, které uchazeči zastávali, někdy se zachovaly i záznamy o přijetí mezi rytíře řádu svatého Štěpána.⁵⁵ Připomenuta by měla být také tištěná ustanovení řádu z 1818, která se vztahují k obnově řádu po návratu Ferdinanda III., a záznamy o rytířích řádu z 1859.⁵⁶

Pohnuté období historie řádu sv. Štěpána během období napoleonských válek, poznamenané jeho zrušením, připomínají osvědčení k podání přihlášek o církevní, civilní a vojenské pense předkládané toskánským úřadům, jež pak byly postoupeny francouzské vládě k vyřízení finančních odškodnění za způsobené škody ze strany francouzské armády v průběhu napoleonské okupace země. Jednalo o tzv. „nouvelles” (nové nároky), totiž ty finanční pohledávky uznané francouzskou vládou v zastoupení komend řádu sv. Štěpána ve správních oblastech Arno, Mediterraneo a Ombrone. Tato dokumentace, uložená dnes ve fondové části toskánského archivu v Praze nesoucí název Toskánská pensijní likvidatura 1811–1823, byla zasílána z toskánských úřadů ve Florencii v prvních desetiletích 19. století do Paříže k podpoře vymáhání pohledávek, již předem proplacených poškozeným žadatelům toskánskou záložnou, pro zaplacení

⁵⁵ NA, RAT, Ferdinand IV., sign. 76 A, inv. č. 670, kart. 239.

⁵⁶ NA, RAT, Ferdinand IV., sign. 76 A, inv. č. 662, kart. 234.

pensí, které mělo být provedeno podle mírové smlouvy z 30. května 1814 na náklady Francie.⁵⁷

Diplomatické záležitosti řádu ve vztahu k politice toskánského státu v zahraničí lze studovat mezi písemnostmi fondové části toskánských zastupitelských úřadů se sídlem v Paříži, Vídni, Římě a Neapoli, pocházejících z let 1811–1873.⁵⁸ Touto stručnou zmínkou o toskánských legacích končí v podstatě ta část příspěvku, která se věnovala rozboru archivních pramenů toskánského archivního souboru k řádu svatého Štěpána z hlediska přínosu k jeho historii, organizaci a administraci.

Druhý tématický okruh analýzy písemností Rodinného archivu toskánských Habsburků, který tvoří mnohem kompaktnější a bohatší dokumentace, se týká, jak bylo shora předesláno, pozemkového majetku řádu sv. Štěpána.⁵⁹ Za primární pramen pražského rodinného archivu k danému problému lze opět považovat vzácný soubor zpráv z inspekčních cest

⁵⁷ NA, RAT, *Toskánská pensijní likvidatura*, inv. č. 1, kart. 1; inv. č. 2, kart. 2; inv. č. 14, kart. 4; inv. č. 15, kart. 5; inv. č. 17, kart. 7; inv. č. 18, kart. 8; inv. č. 24, kart. 10; inv. č. 25, kart. 11; inv. č. 27, kart. 13; inv. č. 29, kart. 15; inv. č. 30, kart. 16; inv. č. 40, kart. 20; inv. č. 41, kart. 21; inv. č. 49, kart. 25; inv. č. 54, kart. 28; inv. č. 58, kart. 29, ff. 239–265; inv. č. 63, kart. 31, ff. 1–236; inv. č. 65, kart. 32, ff. 1–42; inv. č. 67, kart. 33; inv. č. 68, kart. 34, ff. 1–207; inv. č. 82, kart. 37, ff. 1–426; inv. č. 84, kart. 38. Základní soupis viz Vitali – Vivoli, l. c., s. 200–208; vysvětlivky srov. tamtéž, s. 234–235. Spisy jsou předkládány badatelů ke studiu jen výjimečně pro svůj špatný fyzický stav.

⁵⁸ NA, RAT, *Zastupitelské úřady, orientace po archiváliích této sekce je obtížná, protože archivní materiál byl uspořádán podle původního řazení do chronologicko-numerických řad. Bez znalosti údajů a odkazů lze v materiálu vyhledávat jen obtížně. Mezi dokumenty patřící provenienčně do legace v Paříži lze také hledat doklady k uplatňování pohledávek za škody způsobené svatoštěpánskému řádu během napoleonské okupace Toskánska.*

⁵⁹ Srov. Sbrilli, Milleta. *Il patrimonio fondiario dell'Ordine nella collezione delle piante dell'Archivio di Stato di Pisa*, in: *Le imprese e i simboli contribuiti alla storia del Sacro Militare Ordine* di S. Stefano P. M. (sec. XVI–XIX), *Catalogo di mostra per il cinquantesimo anniversario di fondazione dell'Istituzione dei Cavalieri di S. Stefano*. Pisa 1989, s. 203–216. Barsanti, Danilo. *I Cavalieri di S. Stefano (1561–1859)*. In: *Piante e disegni dell'Ordine di S. Stefano nell'Archivio di Stato di Pisa*. Katalog. Pisa 1989, s. 7–43.

velkovévody Petra Leopolda po provinciích Toskánského velkovévodství z let 1766–1787.⁶⁰ Údaje nacházející se v rukopisech nabízejí badatelům široké informace o pozemkovém vlastnictví řádového společenství z hlediska polohy a rozlohy svatoštěpánských statků na území Toskánska, a to nejprve v Pisansku, v údolí řeky Elsa a v oblasti Mugello, jejich rozšíření díky koupím, výměnám, darům, prodejům či pronájmům od 16. do 18. století ve vikariátech (správních oblastech) Pisa, Vicopisano, Lari, Pietrasanta, Certaldo, S. Miniato, Scarperia a Firenzuola, až po jejich definitivní podobu získanou v 2. polovině 18. století pronájmem některých korunních statků patřících habsbursko-lotrinskému rodu v údolí řeky Chiany.⁶¹ V textech relací můžeme sledovat také dělení velkostatků na menší celky jako statky, dvorce, usedlosti, hospodářství, atd. Ze zápisů lze zjistit druhy a využití pozemků jako jsou pole, lesy, vinice, bažiny, pastviny. Dozvídáme se jakým způsobem probíhala správa statků, jaké bylo jejich hospodaření, výnosy, jak probíhало vysoušení a zúrodnování bažinatých pozemků ve Val di Chiana, jak velký zájem projevoval velkovévoda o meliorační práce, o čemž svědčí množství opakujících se cest, které Petr Leopold do této oblasti podnikal. Jestli dobře počítáme, navštívil velkovévoda údolí řeky Chiany mezi léty 1769–1787 celkem 10x. Také relace a projekty proslaveného P. Ximenese a dalších odborníků té doby připojené ke zprávám z inspekčních cest nám dnes dosvědčují nesmírné úsilí o rozvoj a prosperitu až dosud neúrodných oblastí, což bylo nepochybně cílem reformních zásahů Petra Leopolda vůči svatoštěpánskému řádu, které vyvrcholily v roce 1775 úpravou statutů.

Stav panství řehole rytířů sv. Štěpána v údolí Chiany v prvních desetiletích 19. století písmem i obrazem zachycuje také nádherné *cabreo*, neboli vázaný konvolut plánů, známý jako: „*Memoria sopra le Possessioni della Corona di Toscana compilata dall' attuale Direttore di questa branca d' amministrazione Antonio Brissoni. Lì 1 marzo 1814*” se nacházející v sou-

⁶⁰ NA, RAT, Petr Leopold, inv. č. 1–49, pro citaci Salvestriniho edice zpráv srov. pozn. 4; Popis a analýza obsahu svazků, včetně nevydaných příloh srov. L. Bonelli Conenna, pozn. 4.

⁶¹ RAT, Petr Leopold, Zprávy o cestách do Pisy, Pisánska, 1768 – 1786 viz inv. č. 10, 14, 16, 24 – 25, 28–29, 31, 35, 43; zprávy z cest z Val di Chiana, 1769–1787, viz *tamtéž*, inv. č. 5, 15, 18, 22, 27, 30, 34, 38–40.

časné době ve fondové části Ferdinanda III.⁶² Rukopis, jemuž předchází rozsáhlý úvod popisující stav korunních a svatoštěpánských panství z hlediska historicko-ekonomického, obsahuje 49 listů s vedutami vil a paláců a plánky patrimonií v údolí řeky Chiany. Akvarely vyhotovené na papíře jsou provedeny se značnou elegancí a uměleckých vkusem, ať promlouvají dokonale uměleckým stylem planimetrického provedení, v případě plánků osídlení a terénů, nebo v případě pohledů na sídla a perspektiv staveb se uchylují k tradičnímu způsobu zobrazení vedut. Zpráva a kartografické zachycení pocházející ze sklonku období francouzské nadvlády, vytvářejí celistvý rámec majetku toskánské koruny těsně před opětným návratem Ferdinanda III. do Florencie v roce 1814.⁶³ Popisy panství umístěné pod vedutami přinášejí údaje o poloze statků, jejich rozloze, rozdělení na menší hospodářství, o kvalitě pozemků, jejich využití, o obdělávání a využití polí, pastvin, luk a močálů a bažinatých půd, atd.

Pokud se týká pozemkového majetku v oblasti Val di Chiana patřícího řádu sv. Štěpána je v rukopise zachyceno a popsáno 12 panství rozkládajících se zhruba na 7 200 ha. Jmenujme Frassineto, Chianacce, Acquaviva, Dolciano, Tegoletto, Fontarronco, Pozzo, Foiano, Bettolle, Abbadia, Creti a Montecchio. Na konci svazku je připojena důležitá mapa „Carta dimostrativa la Valdichiana con l' indicazione delle possessioni della Corona e dell' Ordine di S. Stefano“⁶⁴, zachycující topografické rozmístění panství a pozemků v údolí řeky Chiany od Arezza po Pieve. Kartografické dílo umožňuje poměrně přesnou lokalizaci barevně rozlišených korunních, státních a svatoštěpánských panství, která zaujímají širokou část nového dolního údolí a terasovité části starého dolního údolí na obou svazích kanálu řeky Chiany.

Mapka nám demonstruje, že se při studiu podkladů k dějinám svatoštěpánského řádu nelze obejít bez znalosti kartografického materiálu, který umožňuje badatelům nalézt a pochopit další souvislosti ze znalostí nabytých studiem písemného materiálu.

⁶² NA, RAT, *Ferdinand III.*, inv. č. 11, kn. 4, ff. 34v–70r. *Popis cabrea srov. Rombai, Leonardo. In: Codici e mappe dell'Archivio di Stato di Praga. Il tesoro dei Granduchi di Toscana. Catalogo della mostra a cura di Lucia Bonelli Conenna, Protagon Editori Toscani, Siena 1997, s. 90.*

⁶³ *Srov. Vitali – Vivoli, I. c., s. 218.*

⁶⁴ NA, RAT, *Ferdinand III.*, inv. č. 11, kn. 4, fol. 71r, kolor., cm 31,5 x 60, s. aut., s. d. *Popis mapy srov. Rombai, L., I. c., viz pozn. 63, s. 90; reprodukce mapy tamtéž, s. 94–95.*

Proto by bylo velkou chybou nevyužít bohatství kartografického materiálu ze Sbírky map a plánů toskánského fondu, která představuje pro své množství – jedná se o stovky a stovky map a plánů z 18. a 19. století – a pro svou informační hodnotu neocenitelný zdroj.⁶⁵

Pozemkové vlastnictví řádu sv. Štěpána rozprostírající se v různých regionech Toskánského velkovévodství lze studovat od všeobecných zeměpisných a topografických map, které obecně zachycují rozsáhlá území Toskánska, až k podrobným lokálním plánům. Pomineme-li všeobecné zeměpisné mapy Toskánského velkovévodství, které patří shodou okolností i k těm nejkrásnějším kartografickým dílům sbírky, nesoucí názvy „Il Granducato di Toscana diviso in tre provincie, cioè stato fiorentino, stato senese e stato pisano” od Francesca Giachioho z 1780, další „Carta della Toscana divisa nei stati fiorentino, sanese, pisano e pietrasantese” autora Andrea Dolciniho z 1755 nebo největší kartografické dílo „Carta geografica del Granducato di Toscana” o rozměrech 3670 x 3380 mm, které vyhotovil v roce 1784 slavný toskánský kartograf a matematik z Colle di Val d’Elsa, Ferdinando Morozzi,⁶⁶ věnujme svou pozornost vzácnému kartografickému souboru tvořenému mapami správních oblastí tzv. vikariátů a podesterií, nebo církevních celků – diecézí, které pocházejí z 2. poloviny 18. století a jsou vytvořené rukou Ferdinanda Morozziho a Luigiho

⁶⁵ Analýza sbírky viz *La Toscana dei Lorena nelle mappe dell’Archivio di Stato di Praga. Memorie ed immagini di un Granducato. Catalogo della mostra svolta a Firenze 1991, Pubblicazioni degli Archivi di Stato. Firenze 1991, s. 11–106; a Rombai, L. Nell’Archivio dei Granduchi: sapere geografico/cartografico e governo del territorio nella Toscana lorenese, in: l. c., s. 111–124.*

⁶⁶ NA, RAT, Sb. map a plánů, inv. č. 150 publikovaná in: *La Toscana dei Lorena nelle mappe dell’Archivio di Stato di Praga. Memorie ed immagini di un Granducato. Catalogo della mostra svolta a Firenze 1991, č. 2, s. 110–111; další viz NA, RAT, Sb. map, inv. č. 151 publikovaná tamtéž, č. 1, s. 108–109; nebo největší mapa NA, RAT, Sb. map, inv. č. 146 a 155, publikovaná tamtéž, č. 5, s. 116–119. Toto největší kartografické dílo, skládající se z 24 sekcí, bylo vydáno také jako faksimile srov. Morozzi, Ferdinando. *Carta geografica del Granducato di Toscana. Ed. Pansini, Giuseppe. Firenze 1993.**

Giacchiho.⁶⁷ Tyto rukopisné mapy nejsou jen ukázkou akvarelových výkresů s technickou precizností, poskytující velké množství kartografických informací, ale také – především ty od Morozziho – mají velkou umělecko-historickou hodnotu, protože přinášejí na parergách překrásné veduty měst, městeček, krajin, klášterů, pevností, přístavů, ostrovů a technických staveb, které zachycují lidské zásahy na území Toskánska. Na mapách vikariátů a podesterií, které kartograficky zobrazují výsledky administrativních reforem Petra Leopolda, jsou zakreslena svatoštěpánská panství, jako např. Lavaiana ve vikariátu Lari rozdělená na 10 statků: Casetta, Casone, Bosco, Casa Nuova, Colombaia nebo Tremolo.⁶⁸ Další državy jako La Baddia di S. Savino a Montione se svými statky jsou zakreslené ve vikariátu Vicopisano v podesterii Pontedera.⁶⁹ Ve vikariátech Certaldo, S. Miniato a v podesterii Empoli se rozprostírají další patrimonie, jako např. Bastia se svými 23 statky, paláci, domy, mlýny, lisy na olivový olej, hostinci, pecemi a dalšími hospodářskými objekty. Mezi údolím řek Elsa a Pesa se rozkládá velkostatek Pino se svými pozemky, svým bohatstvím srovnatelný s Bastii.⁷⁰

Fakt, že údolí Chiany jako území prvořadého významu bylo v popředí zájmu velkovévody Petra Leopolda a jeho nástupců na toskánském trůnu, potvrzuje právě i velké množství map a plánů této oblasti dochovaných v Rodinném archivu toskánských Habsburků. Mapy tohoto údolí, většinou rukopisné, byly vypracovány během 2. poloviny 18. století a první poloviny

⁶⁷ Jedná se o mapy dochované v Národním archivu, RAT, Sb. map a plánů, soupis viz příloha.

NA, RAT, Sb. map a plánů, inv. č. 16 mapa Morozziho, publikovaná in: *La Toscana dei Lorena*, I. c., č. 73, s. 257–257; RAT, Sb. map, inv. č. 138, *Pianta di Diocesi di Pisa* vyhotovená Luigim Giachim v 1795, publikovaná in: *La Toscana dei Lorena*, č. 110, s. 322–323.

⁶⁸ NA, RAT, Sb. map a plánů, inv. č. 167, *Vicariato di Lari*, vyhotovená v roce 1780 F. Morozzim, publikována in: *La Toscana dei Lorena*, č. 73, s. 256–257.

⁶⁹ NA, RAT, Sb. map a plánů, inv. č. 170 vyhotovena Morozzim v roce 1779, publikovaná in: *La Toscana dei Lorena*, č. 72, s. 254–255.

⁷⁰ NA, RAT, Sb. map a plánů, inv. č. 174, *Vicariato di Certaldo*, autor Morozzi, publikována in: *La Toscana dei Lorena*, č. 44, s. 198–199; *Vicariato di S. Miniato, Empoli e Fucecchio*, autor Morozzi, 1780, RAT, Sb. map, inv. č. 181, publikována in: *La Toscana dei Lorena*, č. 50, s. 210–211; *mapa Val d'Elsa a přilehlého okolí z 1830*, RAT, Sb map, inv. č. 520, kart. 62.

19. století z různých důvodů a pro různé účely. Zachycují svatoštěpánské velkostatky i státní panství z hlediska jejich rozlohy, polohy, správy, jejich rozdělení podle využití či výkonu melioračních prací, nebo se jedná o katastrální mapy.⁷¹ Další mapy demonstrují fyzické podmínky a topografii údolí, tok hlavních vodních příkopů, směr cest, tok řeky Chiany a kanálu Maestro, nivelaci v údolí, stavby pro stabilizaci vod řeky Chiany, hydrologická měření toků říček a potoků, atd.⁷²

Na plánech města Pisy inženýra Giacinta Van Linta z 1846⁷³ lze lokalizovat sídla a církevní objekty patřící řádu sv. Štěpána v jeho sídelním městě. Jako velká vzácnost jsou dochovány ve fondové části fotografií pražského fondu také dvě stereoskopické fotografie kostela rytířů řádu v Pise z roku 1858.⁷⁴

Na závěr tohoto krátkého exkurzu po písemnostech Rodinného archivu toskánských Habsburků je na místě podotknout, že i když dokumentární materiál nepřináší nějaké nové nebo převratné informace, v porovnání k dochovanému archivnímu bohatství v toskánských archivech, přesto nabízí řadu údajů, které přispívají k pochopení historie řádu sv. Štěpána a nejsou zcela bez významu pro zkoumanou problematiku. Navíc je prvním soupisem pramenů k dějinám svatoštěpánského řádu provedeným ve fondu Rodinný archiv toskánských Habsburků.

⁷¹ Srov. NA, RAT, Sb. map a plánů, inv. č. 14, *Fabbriche, possessioni e amministrazioni di Val di Chiana* z 1. poloviny 18. století; tamtéž, inv. č. 291, *Pianta della fattoria di Montecchio*; tamtéž, inv. č. 295 plán velkostatku Foiano; tamtéž, inv. č. 128 a–b, *Mappa ... a) di Tenute della Real Corona, b) regi possessi di Val di Chiana*; tamtéž, inv. č. 327, *Bonificazione della Valdichiana*, 1851; katastrální mapy: tamtéž, inv. č. 559, 561.

⁷² Srov. mapy NA, RAT, Sb. map a plánů, inv. č. 35a/15, 251a–b, 261b, 262, 263, 356, 507, 513, 541a–b, 542, 550, 581, 583, 598, 599.

⁷³ NA, RAT, Sb. map a plánů, inv. č. 149 a 314, 2 identické exempláře.

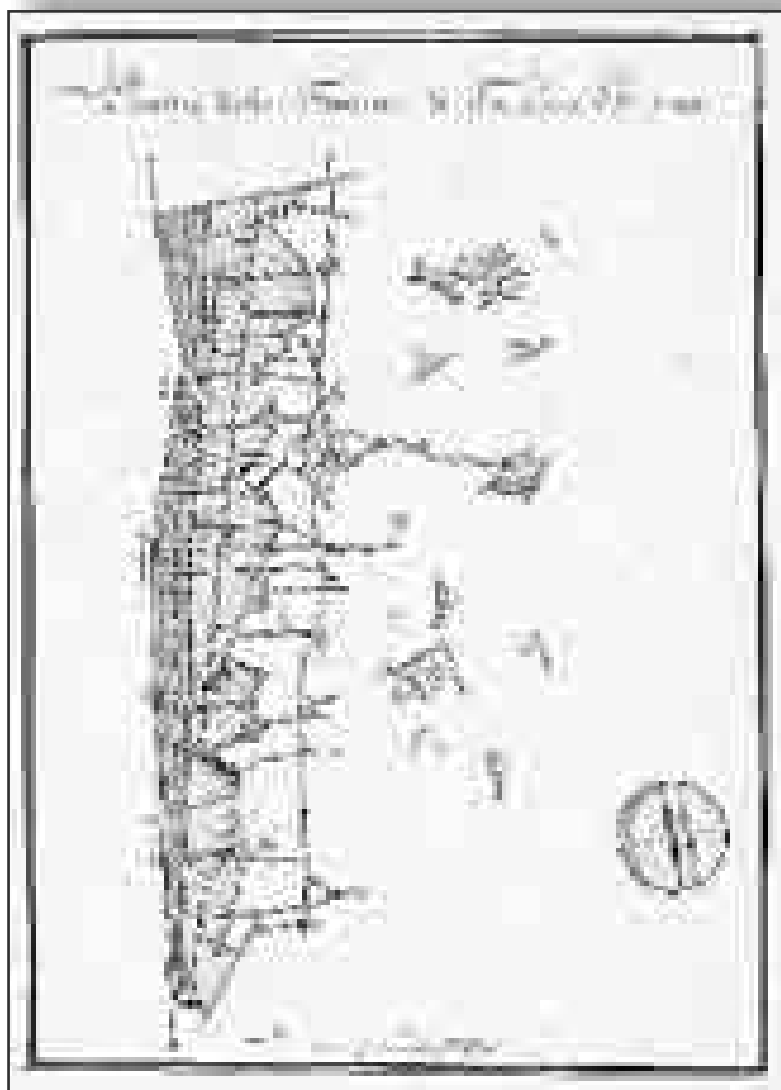
⁷⁴ NA, RAT, Sb. fotografií, kart. 7, svazek 2, mezi 20 stereoskopickými fotografiemi Pisy se nachází jedna fotografie popsaná: „Carovana e Chiesa dei Cavalieri vista dalla Torre della Fame“, zhotovená v 1858 Alphonsem Bernoudem a druhá od E. Van Linta nazvaná „Chiesa dei cavalieri dall'Arno della Torre della Fame“ z r. 1858. Kromě toho jsou v RAT, Sb. map, inv. č. 25 a–c dochovány plány architekta Galliho z 19. stol. na přestavbu kostela.

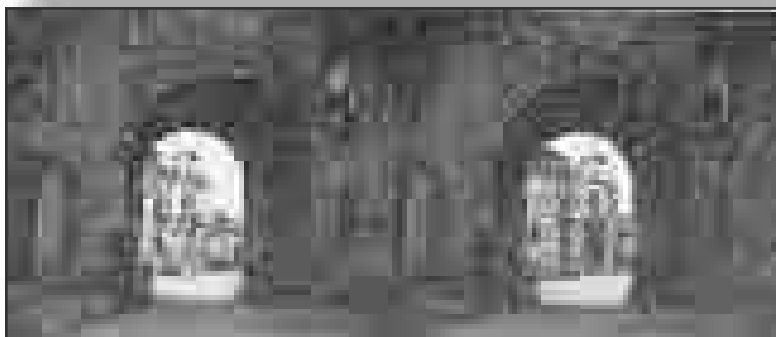


**Slavnostní uniforma rytířů řádu svatého Štěpána.
Rytinu podle kresby Giovan Battisty Minghiho zhotovil Carlo
Lasinio jako přílohu k nařízení o řadových uniformách
a distinkcích, které vydal jako velmistr řádu
toskánský velkovévoda z habsbursko – lotrinského rodu
Ferdinand III. v roce 1796.**



Pohled na budovu velkostatku svatoštěpánského panství Fontarronco s plánkem (na protilehlé stránce) patrimonía v údolí řeky Chiany z roku 1814, NA, RAT, Ferdinand III., inv. č. 11, kn. 4, f. 57v-58r.





Stereoskopická fotografie konventuálního kostela řádu sv. Štěpána v Pise nazvaném „Chiesa dei cavalieri“.

Záběr byl zhotoven směrem od řeky Arno od Torre della Fame v roce 1858 fotografem E. van Lintem. NA, RAT, Sb. foto, kart. 7, sv. 2.



Příloha

Soupis kartografického materiálu z fondu Rodinný archiv toskánských Habsburků, Sbírka map a plánů. Rozbor sbírky viz La Toscana dei Lorena nelle mappe dell'Archivio di Stato di Praga. Memorie ed immagini di un Granducato. Catalogo della mostra svolta a Firenze 1991, Pubblicazioni degli Archivi di Stato, Ministero per i beni culturali e ambientali, Ufficio centrale per i beni archivistici, EDIFIR Edizioni Firenze 1991, s. 11–106.

Rombai, Leonardo. Nell'Archivio dei Granduchi, sapere geografico/cartografico e governo del territorio nella Toscana lorenese. In: Codici e mappe dell'Archivio di Stato di Praga. Il tesoro dei Granduchi di Toscana. Catalogo della mostra a cura di Lucia Bonelli Conenna, Protagon Editori Toscani, Siena 1997, s., 111–124; Barsanti, Danilo. Piante e disegni dell'Ordine di S. Stefano nell'Archivio di Stato di Pisa. Katalog map. Pisa 1989.

a) Mapy Toskánského velkovévodství

NA, RAT, Sb. map, inv. č.150, Il Granducato di Toscana diviso in tre provincie, cioè stato fiorentino, stato senese e stato pisano, 1780, Luigi Giachi, měřítko 10 ital. mil = 10,6 cm, 133,3 x 173,5 cm, rkp., papír podlepený plátnem, kolorováno.

NA, RAT, Sb. map, inv. č. 151, Carta della Toscana divisa nei stati fiorentino, sanese, pisano e pietrasantese, con le città, terre e castelli, 1755, Andrea Dolcini, měřítko 10 ital. mil = 9,2 cm, 140 x 172 cm, rkp., papír podlepený plátnem, kolorováno.

NA, RAT, Sb. map, inv. č. 368, Pianta geometrica della Toscana..., 1832, Girolamo Segato, měřítko 20 toskánských mil = 8,2 cm, 65,4 x 56,6 cm, rytina, papír podlepený plátnem, čb.

b) Panství, velkostatky, statky, usedlosti, domy a pozemky patřící řádu svatého Štěpána

1) Správní oblasti (vikariáty) a diecéze

NA, RAT, Sb. map, inv. č. 125, Vicariati di Toscana, 2. pol.18. stol., Luigi Giachi, měřítka různá uváděna v toskánských milích, rozměry zavřeného svazku 44 x 30,5 cm, rozměry otevřeného svazku 44 x 58,1 cm, rkp., papír, kolorováno.

Svazek obsahuje 42 map správních oblastí (vikariátů) Pontremoli, Bagnone, Fivizzano, Pietrasanta, Barga, S. Marcello, Firenzuola, Marradi, Modigliana, Terra del Sole, Rocca S. Casciano, Bagno, Sestino, Pieve S. Stefano, Anghiari, Borgo S. Sepolcro, Poppi, Pontassieve, Scarperia, Prato, Pistoia, Pescia, Vicopisano, Pisa, Livorno, Lari, S. Miniato, Empoli, Firenze, S. Giovanni, Arezzo, Castiglion Fiorentino, Cortona, Montepulciano, Lucignano, Monte S. Savino, Radda, Certaldo, Colle, S. Gimignano, Volterra, Campiglia.

Pisa

NA, RAT, Sb. map, inv. č. 153, Vicariato di Pisa, 2. pol. 18. stol., Ferdinando Morozzi, měřítko 4 florentské míle = 20,3 cm, 113,5 x 102 cm, rkp., papír podlepený plátnem, kolorováno.

NA, RAT, Sb. map, inv. č. 134, Pianta della diocesi di Pisa, 1795, Luigi Giachi, měřítko 8 toskánských mil = 20 cm, 137,5 x 87,2 cm, rkp., papír podlepený plátnem, kolorováno.

Vicopisano

NA, RAT, Sb. map, inv. č. 170, Vicariato di Vicopisano, 1779, Ferdinando Morozzi, měřítko 3 florentské míle = 15 cm, 84 x 90 cm, rkp., papír podlepený plátnem, kolorováno.

Pietrasanta

NA, RAT, Sb. map, inv. č. 168, Vicariato di Pietrasanta, 2. pol. 18. stol., Ferdinando Morozzi, měřítko 3 florentské míle = 15 cm, 91 x 117 cm, rkp., papír podlepený plátnem, kolorováno.

NA, RAT, Sb. map, inv. č. 201, Pianta topografica del vicariato di Pietrasanta, 2. pol. 18. stol., Agostino Agolini, měřítko 1600 prutů = 16,5 cm, 66,4 x 80 cm, rkp., papír podlepený plátnem, kolorováno.

NA, RAT, Sb. map, inv. č. 211, Pianta della Lunigiana, vicariato di Pietrasanta e vicariato di Barga divisa in cancellerie ed ogni cancelleria divisa nelle sue comunità, 1797, Luigi Giachi, měřítko 6 toskánských mil = 14,7 cm, 93 x 121,5 cm, rkp., papír podlepený plátnem, kolorováno.

Certaldo

NA, RAT, Sb. map, inv. č. 174, Vicariato di Certaldo, 2. pol. 18. stol., Ferdinando Morozzi, měřítko 3 florentské míle = 15 cm, 114 x 130,5 cm, rkp., papír podlepený plátnem, kolorováno.

S. Miniato

NA, RAT, Sb. map, inv. č. 181, Vicariati di S. Miniato, Empoli e Fucecchio, 1780. Ferdinando Morozzi, měřítko 3 florentské míle = 15 cm, 140 x 110,4 cm, rkp., papír podlepený plátnem, kolorováno.

NA, RAT, Sb. map, inv. č. 138, Pianta delle diocesi di Pistoia, Pescia, e San Miniato, 1794, Luigi Giachi, měřítko 7 toskánských mil = 17,6 cm, 118,5 x 90,7 cm, rkp., papír podlepený plátnem, kolorováno.

Scarperia a Firenzuola

NA, RAT, Sb. map, inv. č. 190, Vicariati di Scarperia e Firenzuola, 2. pol. 18. stol., Ferdinando Morozzi, měřítko 3 florentské míle = 15 cm, 148 x 155 cm, rkp., papír podlepený plátnem, kolorováno.

NA, RAT, Sb. map, inv. č. 198, Pianta dei vicariati di Scarperia e Firenzuola..., 1798. Luigi Giachi, měřítko 6 toskánských mil = 22 cm, 97 x 105 cm, rkp., papír podlepený plátnem, kolorováno.

San Giovanni Valdarno

NA, RAT, Sb. map, inv. č. 183, Vicariato di San Giovanni, 2. pol. 18. stol., Ferdinando Morozzi, měřítko 3 florentské míle = 15 cm, 170 x 137,5 cm, rkp., papír podlepený plátnem, kolorováno.

Lari

NA, RAT, Sb. map, inv. č. 167, Vicariato di Lari, 1780, Ferdinando Morozzi, měřítko 3 florentské míle = 15 cm, 127 x 123 cm, rkp., papír podlepený plátnem, kolorováno.

Val d'Elsa e Val di Pesa nel Vicariato di Certaldo

NA, RAT, Sb. map, inv. č. 520, Val d'Elsa e adiacenze, před rokem 1830, s. aut., měřítko 10 toskánských mil = 8,7 cm, 43,7 x 56 cm, rytina, čb, Tav. XIII in: Atlante del Granducato di Toscana, Firenze, Stamperia granducale 1830.

Mugello

NA, RAT, Sb. map, inv. č. 204, Pianta di una parte della Romagna granducale, della provincia del Mugello..., 1796, Luigi Giachi, měřítko 10 toskánských mil = 25 cm, 114 x 103 cm, rkp., papír podlepený plátnem, kolorováno.

NA, RAT, Sb. map, inv. č. 241, Descrizione delle province del Casentino, del Mugello..., 1776, P. Antonino De Greyss, měřítko 10 toskánských mil = 10 cm, 65,3 x 96,3 cm, rkp., papír podlepený plátnem, kolorováno, čb.

2) Pisa a Pisánský stát

NA, RAT, Sb. map, inv. č. 25/ a–c, [Pianta della Chiesa dei Cavalieri di S. Stefano] in tre tavole, Tav. I, Idea di una riforma per la chiesa dei Cavalieri di Santo Stefano, 19. stol., Galli, měřítko 90 loktů = 27 cm, 27 x 37,4 cm, rukopisný plán, papír podlepený plátnem, kolorováno.

Tav. II, Elevazione della parete laterale, 19. stol., Galli, měřítko 80 loktů = 23,8 cm, 27 x 37,4 cm, rukopisný plán, papír, kolorováno.

Tav. III, Spaccato trasversale, 19. stol., Galli, měřítko 65 loktů = 19,4 cm, 27 x 37,4 cm, rukopisný plán, papír podlepený plátnem, kolorováno.

NA, RAT, Sb. map, inv. č. 149, Pianta della città di Pisa..., 1846, Giacinto Van Lint, ryl Carlo Rancini, měřítko 5 florentských loktů, 1:3550, 150 prutů = 12,2 cm, 56 x 82,6 cm, rytina, papír, čb.

NA, RAT, Sb. map, inv. č. 215, Carta corografica del Valdarno di Pisa..., 1774, Stefano Diletti, měřítko 6 florentských mil, 3000 loktů = 29 cm, 83,2 x 84,2 cm, rkp., papír podlepený plátnem, kolorováno.

NA, RAT, Sb. map, inv. č. 216, Carta generale del territorio settentrionale pisano..., 1788, Giovanni Caluri, měřítko 2000 prutů, 5 loktů = 20,5 cm, 93,7 x 125 cm, rkp., papír podlepený plátnem, kolorováno.

NA, RAT, Sb. map, inv. č. 217, Carta topografica della pianura del Valdarno di sotto..., 18. stol., Luigi Sgrilli, měřítko 1000 prutů, 6 florentských loktů = 10 cm, 59 x 61,3 cm, rkp., papír podlepený plátnem, kolorováno.

NA, RAT, Sb. map, inv. č. 231, Pianta del corso di Arno ... da Callone sotto S. Romano fino a sbocco in mare, 1825, Ferdinando Piazzini, měřítko 2 toskánské míle = 19,6 cm, 48 x 246,6 cm, rkp., papír podlepený plátnem, kolorováno.

NA, RAT, Sb. map, inv. č. 234, Pianta del corso di Arno ... da Firenze fino al mare, 18. stol., s. aut., měřítko 10 italských mil = 28,4 cm, 43 x 145 cm, rkp., papír podlepený plátnem, kolorováno.

NA, RAT, Sb. map, inv. č. 235, Corso dell'Arno dalla sua foce nel Mediterraneo alla città di Firenze..., 18. stol., s. aut., měřítko 10 italských mil = 15,8 cm, 43 x 102,6 cm, rkp., papír podlepený plátnem, kolorováno.

NA, RAT, Sb. map, inv. č. 257, Carta dello stato pisano diviso nelle 57 comunità..., po 1825, s. aut., měřítko 15 toskánských mil = 18 cm, 90,7 x 131,5 cm, rkp., papír podlepený plátnem, kolorováno.

NA, RAT, Sb. map, inv. č. 287, Pianta regolare che indica le fonti della città [PISA] ... il condotto che attiene alla Religione di S. Stefano ..., 1792, Giovanni Raglianti, měřítko 5 loktů = 13 cm, 151 x 129,5 cm, rkp., papír podlepený plátnem, kolorováno.

NA, RAT, Sb. map, inv. č. 331, Carta geografica del territorio della montagna pistoiese e parte del territorio lucchese, 1851, s. aut., bez měřítka, 48 x 70,5 cm, tisk, papír podlepený plátnem, čb.

NA, RAT, Sb. map, inv. č. 332, Carta geografica del territorio inferiore di Lucca, di quello pisano e del Valdarno inferiore, 1851, s. aut., bez měřítka, 47,7 x 70,7 cm, tisk, papír podlepený plátnem, čb.

NA, RAT, Sb. map, inv. č. 333, Carta geografica del territorio di Livorno a sud di Pisa, Val d' Era, Val di Cecina e Volterra, 1851, s. aut., bez měřítka, 47,5 x 70,8 cm, tisk, papír podlepený plátnem, čb.

NA, RAT, Sb. map, inv. č. 405, Compartimento pisano, 19. stol., G. Pozzi, V. Stanghi a G. Maina, měřítko 12 toskánských mil = 5,3 cm, 63 x 46 cm, tištěná na papíře, in: Atlante geografico dell'Italia. Granducato di Toscana.

c) Val di Chiana a panství řádu svatého Štěpána

NA, RAT, Sb. map, inv. č. 14, Fabbriche, possessioni e amministrazioni di Val di Chiana. 19. stol., s. aut., měřítko 15 italských mil = 13,6 cm a 15 toskánských mil = 12,1 cm, 110 x 110,3 cm, tisk, papír podlepený plátnem, čb, částečně kolorováno.

NA, RAT, Sb. map, inv. č. 33a, Province del Granducato, pol. 18. stol., s. aut., měřítko 6 toskánských mil = 11,1 cm, 45,2 x 60 cm, rkp., papír podlepený plátnem, kolorováno.

NA, RAT, Sb. map, inv. č. 35a/15, Val di Chiana, 19. stol., s. aut., měřítko 10 toskánských mil = 11,7 cm, 55,6 x 43,5 cm, tisk, papír, čb.

NA, RAT, Sb. map, inv. č. 128 a, Mappa geometrica delle X tenute della Real Corona in Val di Chiana, 1837, Pietro Muncichi, měřítko 3 toskánské míle = 24,6 cm, 96 x 290,6 cm, rkp., papír podlepený plátnem, kolorováno.

NA, RAT, Sb. map, inv. č. 128 b, Pianta dei regi possessi di Val di Chiana inondati dall'acqua nell'inverno 1838..., 1838, Pietro Municchi, měřítko 1: 20 000, 44 x 220,5 cm, průsvitka, kolorováno.

NA, RAT, Sb. map, inv. č. 251a, Carta topografica della Valdichiana e dell'imposizione del Canal Maestro..., 1775, Luigi Sgrilli (?), měřítko 6 florentských loktů = 18,2 cm, 47,7 x 118,6 cm, rkp., papír podlepený plátnem, kolorováno.

NA, RAT, Sb. map, inv. č. 251b, Carta topografica della Valdichiana e dell'imposizione del Canal Maestro..., 1775, Luigi Sgrilli, měřítko 6 florentských loktů = 18,2 cm, 47,4 x 157,4 cm, rkp., papír podlepený plátnem, kolorováno.

NA, RAT, Sb. map, inv. č. 261a, Livello della Val di Chiana ..., 1601, Carlo Moderno, Giovan Pavol Maggi, Girolamo Rinaldi, Gherardo Mechini, Cosimo Pugliani e Andrea Sandrini, bez měřítka, 48 x 179,5 cm, rkp., papír podlepený plátnem, kolorováno.

NA, RAT, Sb. map, inv. č. 261b, [Piana della Valdichiana nei pressi di Cortona], 18. stol., s. aut., měřítko 3000 florentských loktů = 8,7 cm, 35,5 x 44,5 cm, rkp., papír podlepený plátnem, kolorováno.

NA, RAT, Sb. map, inv. č. 262, Pianta che dimostra l'andamento dei principali fiumi, fossi, e strade di tutta la Valdichiana, 18. stol., s. aut., bez měřítka, 53 x 156 cm, rkp., papír podlepený plátnem, kolorováno.

NA, RAT, Sb. map, inv. č. 263, Pianta che dimostra il corso dell'acqua delle Chiane..., 18. stol., s. aut., měřítko 10 italských mil = 21,2 cm, 39 x 110,7 cm, rkp., papír podlepený plátnem, kolorováno.

NA, RAT, Sb. map, inv. č. 291, Pianta della fattoria di Montecchio, 18. stol., s. aut., měřítko 5 a 2/3 loktu = 13,3 cm, 45 x 59,8 cm, rukopisný plán, papír podlepený plátnem, kolorováno.

NA, RAT, Sb. map, inv. č. 295, Pianta della fattoria di Foiano della Sacra Religione di S. Stefano, 18. stol., s. aut., měřítko 500 loktů = 14 cm, 45,3 x 60 cm, rukopisný plán, papír podlepený plátnem, kolorováno.

NA, RAT, Sb. map, inv. č. 327, Bonificazione della Valdichiana..., 1851, s. aut., bez měřítka, 47,5 x 71 cm, tisk, papír podlepený plátnem, čb.

NA, RAT, Sb. map, inv. č. 356, Carte de la vallée de la Chiana ..., 1819, A. Manetti, J. Frilli, měřítko 20 000 kroků = 5,8 cm, 49 x 57,5 cm, litografie, papír podlepený plátnem, čb.

NA, RAT, Sb. map, inv. č. 442, [Carta del canale della Chiana da Palazzo-ne (a sud di Arezzo) al lago di Montepulciano ..], 19. stol., s. aut., měřítko

10 000 florentských loktů = 14,5 cm a 4 toskánské míle = 16,4 cm, 45 x 118 cm, rukopisný plán, průsvitka, kolorováno.

NA, RAT, Sb. map, inv. č. 507, Carte de la Vallée de la Chiana, située entre l'Arno et le Tibre, 1819, J. Frilli, měřítko 20 000 kroků = 5,8 cm, 21,7 x 55,5 cm a 58 x 82 cm, rytina, papír, čb.

NA, RAT, Sb. map, inv. č. 508, Carta che dimostra la condizione della Valle di Chiana nell'anno 1551 estrata da un'antica ritrovata nell'archivio ferrato del Magistrato dei Nove al tempo di Cosimo I..., 19. stol., měřítko 2500 kroků = 1,1 cm, 16,6 x 48,4 cm, rytina, papír, čb.

NA, RAT, Sb. map, inv. č. 599, Carta che dimostra la condizione della Valle di Chiana nell'anno 1551 estrata da un'antica ritrovata nell'archivio ferrato del Magistrato dei Nove, 1827, Lorenzo Corsi, měřítko uvedeno slovně, 72,6 x 185 cm, rkp., papír podlepený plátnem, kolorováno.

NA, RAT, Sb. map, inv. č. 513, Val di Chiana, 1829, s. aut., měřítko 8 toskánských mil = 7,2 cm, 60,7 x 45,5 cm, rytina, papír, čb, Tav. VI in: Atlante geografico del Granducato di Toscana, Firenze, Stamperia granducale 1829.

NA, RAT, Sb. map, inv. č. 541/a, Influenti sulla destra del Canale Maestro della Chiana, 18. stol., s. aut., měřítko 40 florentských loktů = 23 cm a 10 000 florentských loktů = 24,6 cm, 42,7 x 168,7 cm, rukopisný plán, papír, kolorováno.

NA, RAT, Sb. map, inv. č. 541/b, Influenti sulla sinistra del Canale Maestro della Chiana, po 1847, s. aut., měřítko 40 florentských loktů = 22,8 cm a 10 000 florentských loktů = 24,5 cm, 41,5 x 119,5 cm, rukopisný plán, papír, kolorováno.

NA, RAT, Sb. map, inv. č. 542/a, Influenti a destra del ramo di Montecchio, 19. stol., s. aut., měřítko 30 florentských loktů = 17,2 cm a 7 000 florentských loktů = 17,2 cm, 41, x 56,3 cm, rukopisný plán, papír, kolorováno.

NA, RAT, Sb. map, inv. č. 542/b, Influenti a sinistra del ramo di Montecchio, 19. stol., s. aut., měřítko 30 florentských loktů = 17,2 cm a 7 000 florentských loktů = 17,2 cm, 41, x 56,3 cm, rukopisný plán, papír, kolorováno.

NA, RAT, Sb. map, inv. č. 581, Livellazione generale delle Chiane eseguita per la prima volta negli anni 1820 e 1821, 1820–1821, Stanislao Stucchi, měřítko 18 000 florentských loktů = 8,7 cm 36 florentských loktů = 8,7 cm, 51,5 x 72,5 cm, rytina, papír, čb.

NA, RAT, Sb. map, inv. č. 583, Carta geometrica della Val di Chiana colla indicazione delle opere per la stabile sistemazione delle sue acque...dall'

Alessandro Manetti..., 1845, L. Frosini e B. Marchi, měřítko 10 000 toskánských lottů = 14,2 cm, 54,2 x 144,5 cm, rkp., papír podlepený plátnem, kolorováno.

Zusammenfassung

Das Familienarchiv der toskanischen Habsburger: Eine Quelle zur Historie des Ordens des hl. Stephan

Eva Gregorovičová

Auch wenn sich dieser Beitrag nicht mit der Geschichte des Ordens beschäftigen wollte, aber setzte das professionelle Interesse um die Quellen zu diesem Thema vor, die sich im Familienarchiv der toskanischen Habsburger (weiter nur RAT) befinden, das von diesem Aspekt bis heute noch nicht untersucht wurde, trotzdem war es nötig, in aller Kürze die wichtigsten Informationen zu skizzieren, die Entstehung, Funktion und Tätigkeit dieser Militärkongregation erklären, der Kongregation, die zum Instrument der Machtpolitik sowie der Medici, als auch der toskanischen Großherzöge vom habsburg-lothringischen Haus wurde. Deshalb bringt der Einleitungsteil kurzgefasste Übersicht der Geschichte von der Ordensgründung bis gegenwärtige Aktivitäten der Stiftung „Instituzione dei Cavalieri di Santo Stefano“.

Die Anfänge des Heiligen Militär- und Ritterordens des hl. Stephan, Papstes und Märtyrers, sind eng mit der Herrschaft des ehrgeizigen toskanischen Herzogs Cosima I. aus dem Hause Medici verbunden, der im Jahre 1561 diesen Religions-, Ritter-, Militär- und Marineorden als ein wirksames Instrument zu Wahrung der Interessen des Staates und zu Bildung der neuen, der Dynastie Medici absolut treuen toskanischen Herrschenschicht gründete, einen zum Kampf mit Ungläubigen immer bereiten Orden. An der Spitze des Ordens, dessen Ritter den weißen Mantel mit der Malteserkreuz in der roten Farbe trugen, stand der Großmeister, dem immer der regierende toskanische Herrscher war.

Durch den Tod von Johann Gaston starben die Medici in der männlichen Linie aus und nach der diplomatischen Spiel der europäischen Mächte ging das Großherzogtum Toskana im Jahre 1737 in die Hände des Franz Stephan von Lothringen über. Mit dem Einzug der neuen Dynastie, die unter dem Einfluß der Situation auf dem internationalen Feld die pazifistische Politik bevorzugte, änderte sich die Stellung der Herrscher von Habsburg-

-Lotringen zum Orden des hl. Stephan. Der Großherzog Peter Leopold reorganisierte Struktur, Organisation und Zweck des Ordens. Der Marienedienst der Professenritter wurde definitiv aufgehoben. Dadurch endete dieser Militär- und Marineorden als primäres Instrument der toskanischen Außenpolitik, aber seine Stellung in der Innenstruktur und Administration blieb erhalten, nur seine Aufgabe schob sich in Rahmen der Aufklärungsreformen des Peter Leopold und dessen Nachfolger ins ökonomische, soziale und Bildungsbereich. Der toskanische Aufklärungsgroßherzog orientierte die Tätigkeit des Ordens an Bau von bedeutenden öffentlichen Arbeiten, vor allem zur Rekultivierung der Sumpfgebiete im Tal des Flusses Chiana. Die vielversprechende Entwicklung des Ordens, so wie übrigens des ganzen Toskanischen Großherzogtums fatal unterbrachen die Napoleonskriege, während deren der Stephansorden nach dem aussichtslosen diplomatischen Kampf von seinen Vertretern durch Dekret des Napoleon Bonaparte am 9. April 1809 aufgehoben wurde. Erneuert wurde er erst elf Monate nach der wiederholten Thronbesteigung von Habsburger in Florenz im Jahre 1815. Als am 27. April 1859 die 122 Jahre dauernde Herrschaft der habsburg-lothringischen Nebenlinie im Toskanischen Großherzogtum endete, wurde die Institution des Ordens des hl. Stephan, Papstes und Märtyrers, wieder aufgehoben. Auf dem internationalen Gebiet diente er doch als Dynastisch-Familienorden der toskanischen Linie des österreichischen Hauses weiter.

In Italien, resp. in Toskana, am Vorabend des 1. Weltkriegs tauchten die ersten Stimmen der bedeutenden Persönlichkeiten auf, die riefen nach der Wiederauferweckung des Stephansordens. Die aufgewendeten Anstrengungen um seine Erneuerung, die die ganze erste Hälfte des vorigen Jahrhunderts dauerten, mündeten aber im Jahre 1939 nur in die Gründung der Stiftung „Instituzione dei Cavalieri di S. Stefano“ mit dem Sitz in Pisa. Sie ist vorwiegend auf das Studium der Geschichte des Ordens des hl. Stephan, dessen Marineaktivitäten und –traditionen gerichtet und weiter auf die Analyse der sozialen Stellung der herrschenden Schicht, kommend gerade aus den Reihen der Ordensritter in der Zeit des Toskanischen Großherzogtums. Diese Institution, an derer Spitze - außer den Repräsentanten der bisher lebenden Nachkommen der ehemaligen toskanischen Großherzöge aus der Nebenlinie des habsburg-lothringischen Hauses – mit bedeutenden Professoren der Universität in Pisa und bedeutenden Vertretern der toskanischen hohen Schichten, reiht sich mit ihren Aktivitäten auf dem wissenschaftlichen, sozialen und Kulturfeld unter die bedeutenden Stiftungen in Italien.

Der zweite Teil der Studie bringt die Analyse der Quellen zu der reichen Geschichte des Ordens des hl. Stephan aus dem Familienarchiv

der toskanischen Habsburger, stammend aus der Zeit der Regierung des Nebenzweigs des habsburg-lothringischen Hauses im Toskanischen Großherzogtum (1737, bzw. 1765 – 1859). Dieses Archiv befindet sich heute nach den komplizierten Peripetien im Nationalarchiv in Prag (früher Staatliches Zentralarchiv). Ein Teil der gefundenen Archivdokumentation zu dieser Problematik betrifft die Geschichte des Ordens, seine Organisation, Struktur und Tätigkeit. Diese Archivalien – es handelt sich vor allem um die Einzelstücke – stellt aber nur einen kleineren Teil der ausgesuchten Schriftlichkeiten dar. Vom Gesichtspunkt der Ausnutzung haben sie keinen großen Dokumentationswert für das Vertiefen der Erkenntnis des historischen Phänomens, was der Orden des hl. Stephan unzweifelhaft war. Man kann sie als gewisse Form des Duplizitätsmaterials zum unermesslichen Dokumentarreichtum charakterisieren, das vor allem im Staatsarchiv in Pisa, also im Sitz des Ordens, und im Staatsarchiv in Florenz konzentriert ist. Es handelt sich vor allem um die Erkenntnisse zu Geschichte, Verwaltung, Fungieren, Eigentumsverhältnissen und ökonomischer Situation des Stephansordens in der zweiten Hälfte des 18. Jahrhunderts. Das wurde aus den Relationen aus den Inspektionsreisen durch Toskana ausgenutzt, die der Auklärungsgröfherzog Peter Leopold während seiner Regierung regelmäßig machte.

An bewegte Zeit des Stephansordens im Laufe der Napoleonskriege erinnern die Dokumente zur Erledigung der Finanzentschädigung für die von französischer Armee im Verlaufe der napoleonischen Okkupation des Landes verursachten Schäden, die im toskanischen Familienarchiv in der Sektion Toskanische Pensionsliquidatur 1811–1823 deponiert sind.

Eine kleine Menge von Dokumenten, die sich im RAT im Bestandteil des Großherzogs Leopold II. befindet, ist anderes Inhalts und Charakters. Die gefundenen Archivalien demonstrieren Vorbereitung und Verlauf der Annahme der Mitglieder der Herrscherfamilie zu Stephansrittern. Die weiteren Angaben zur Beziehung Leopolds II. zum Stephansorden kann man auch in der persönlichen Korrespondenz des Herrschers und vor allem in seinen Tagebüchern finden.

Das Dokumentarmaterial betreffend den Orden des hl. Stephan, das sich im Archivkollektion Ferdinands IV., des Nachfolgers des Großherzogs Leopold II., befindet, verweist auf die direkte Teilnahme an der Verwaltung und der Tätigkeit der Kongregation von seiten des Repräsentanten des habsburg-lothringischen Hauses. Die Akten beinhalten die Angelegenheiten, die zur Erledigung dem Ordensauditor und dem Ordensrat aus den Jahren 1855-1859 zugehörten. Außer dem blieben hier die Ansuhe der verschidenen Vertreter des toskanischen Adels um die Ernennung zum Ritter des Stephansordens erhalten, die an den Kopf der toska-